

[Raport]

Nie Bądź
Głuchy
na Kulturę

www.kulturagluchych.pl

Raport z analizy obowiązujących w Polsce ram instytucjonalnych oraz podejmowanych przez instytucje publiczne i pozarządowe inicjatyw wpływających na aktywność kulturalną osób niesłyszących, zrealizowany metodą desk research

MIĘDZY USZAMI

KRAKOWSKA FUNDACJA ROZWOJU
EDUKACJI NIESŁYSZĄCYCH
IM. MARKA MAZURKA

lider projektu:

far beyond business

partner projektu:

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

dofinansowanie:

© Copyright by: “Między Uszami” Krakowska Fundacja Rozwoju Edukacji Niestyszących im. Marka Mazurka, Kraków 2014

© Copyright by: Bartosz Kosiński – Far Beyond Business, Kraków 2014

ISBN 978-83-63278-31-1

Redakcja merytoryczna:

Ewa Mazurek

Autorzy:

Franciszek Czech

Bartosz Kosiński

Krzysztof Wąchal

Współpraca:

Marta Hoffmann

Wydawca:

Bartosz Kosiński – Far Beyond Business

Ul. Św. Filipa 23/3

31-150 Kraków

www.farbb.com

“Między Uszami” Krakowska Fundacja Rozwoju Edukacji Niestyszących im. Marka Mazurka

Ul. Salwatorska 5/8

30-109 Kraków

www.miedzyuszami.pl

Projekt okładki:

Tomasz-Jerzy Tumidajewicz

Skład i łamanie:

Piotr Kulig

Publikacja współfinansowana przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programu Obserwatorium Kultury

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	4
2. Cel badań.....	5
3. Konceptualizacja.....	7
4. Opis metody badawczej	
4.1 Charakterystyka metody.....	12
4.2 Uzasadnienie doboru metody.....	13
4.3 Koncepcja zastosowania metody.....	14
5. Liczebność osób niesłyszących w Polsce.....	17
6. Sytuacja prawna osób niesłyszących.....	19
7. Działalność instytucji publicznych na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących.....	26
8. Działalność organizacji pozarządowych na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących w Polsce.....	36
9. Edukacyjno-kulturowe projekty społeczne na rzecz niesłyszących.....	58
10. Wnioski i rekomendacje działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w kulturze osób g/Głuchych.....	69

1. Wprowadzenie

Niniejszy raport cząstkowy został opracowany w ramach projektu „Nie Bądź Głuchy na Kulturę” realizowanego w ramach Programu Obserwatorium Kultury. Zawiera wyniki analizy działań (projektowych i pozaprojektowych) realizowanych przez samorządowe i rządowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe i przedsiębiorstwa skierowane do osób głuchych, ale także te skierowane do szerszej grupy, ale w różny sposób angażujące osoby g/Głuche. Zespół badawczy pracował metodą desk research poddając analizie: strony internetowe projektów i wybranych podmiotów działających w sferze kultury, raporty i sprawozdania z realizacji projektów, raporty i analizy dotyczące tematu, materiały prasowe, wywiady, komentarze, wpisy i wszelkie inne materiały, dostępne w Internecie, ale także uzyskane bezpośrednio w wywiadach pogłębionych.

Z przeanalizowanych projektów wynika, że projekty o charakterze edukacyjno-kulturalnym stanowią niewielką część wśród tych skierowanych do g/Głuchych. Ponadto posiadają one niskie budżety. Z reguły nie są to również projekty ogólnopolskie. Wśród działań realizowanych w ramach projektów najczęściej jest to udostępnienie osobom g/Głuchym wybranych treści kulturowych, a także studia nad językiem migowym. Większość projektów nie ma charakteru integracyjnego (niesłyszających ze słyszącymi). Znaczna część projektów z różnych przyczyn nie jest kontynuowana.

Celem zespołu badawczego było również zweryfikowanie dobrych praktyk w zakresie dotychczasowej działalności artystyczno-kulturalnej na rzecz osób głuchych, jak również barier programowych i systemowych utrudniających realizację działań na rzecz osób głuchych. W rezultacie analizy treści będących przedmiotem niniejszego rozdziału powstał również wstępny katalog rekomendacji dla podmiotów chcących realizować działania na rzecz osób głuchych.

2. Cel badań

Celem głównym badania jest:

WIELOASPEKTOWA ANALIZA UCZESTNICTWA W KULTURZE OSÓB NIESŁYSZĄCYCH Z UWZGLĘDNIENIEM BARIER I SZANS STWARZANYCH W RAMACH ŚRODOWISKA INSTYTUCJONALNEGO

W ramach celu głównego wyróżnione zostały trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1.

Analiza obowiązujących w Polsce ram instytucjonalnych oraz podejmowanych przez instytucje publiczne i pozarządowe inicjatyw wpływających na aktywność kulturalną osób niesłyszących.

Cel szczegółowy 2.

Określenie profilu uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących.

Cel szczegółowy 3.

Charakterystyka cech dystynktywnych twórczości artystycznej osób niesłyszących i wyznaczenie kanonu tej twórczości.

Niniejszy raport odnosi się do celu szczegółowego 1., w obrębie którego skonstruowano następujące pytania badawcze:

- Jaka jest sytuacja prawna osób niesłyszących w Polsce? Jakie regulacje prawne odnoszą się do sytuacji osób niesłyszących i mają wpływ na ich uczestnictwo w kulturze?
- Jakie zadania na rzecz osób niesłyszących realizują instytucje publiczne? Jaki charakter mają działania tych podmiotów na rzecz osób niesłyszących pod względem ich uczestnictwa w kulturze?
- Jaka jest rola organizacji pozarządowych w animowaniu życia kulturalnego osób niesłyszących?
- Jakie projekty aktywizujące skierowane do osób niesłyszących były realizowane w ostatnich 10 latach w Polsce? Jaka jest rola projektów finansowanych z funduszy Unii Europejskiej?

- Jakie działania podejmowane są w celu włączenia osób niesłyszących do głównego nurtu kultury, a jakie w celu animowania twórczości artystycznej osób niesłyszących?
- Jakie są przykłady dobrych praktyk z zakresu animacji uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących w wybranych krajach Unii Europejskiej?

3. Konceptualizacja

Kultura¹ Głuchych – odnosi się do społeczności Głuchych użytkowników języka migowego i jest wyrazem poczucia tożsamości i przynależności do tej wspólnoty. Termin ten używany jest zarówno w sensie antropologicznym, jak i politycznym.

O przynależności do Kultury Głuchych decyduje przede wszystkim znajomość języka migowego i posługiwanie się nim z pełną świadomością jego specyfiki oraz akceptacja środowiska niesłyszących wraz z jego systemem wartości i bogactwem kulturowym. Warunkiem przynależności do Kultury Głuchych jest poczucie wspólnoty z innymi niesłyszącymi.

Specyfika systemu wartości Kultury Głuchych przejawia się w postrzeganiu głuchoty. To, co dla osób z zewnątrz jest niepełnosprawnością, chorobą czy kalectwem wymagającym naprawy, przez samych Głuchych postrzegane jest co najmniej jako rzecz normalna, jeśli nie wartość sama w sobie. Z ich punktu widzenia Głuchota jest sposobem życia, elementem tożsamości. Postrzegają siebie jako członków mniejszości językowej, a swoją sytuację porównują do sytuacji innych grup mniejszościowych. Członkowie Kultury Głuchych akceptują określanie siebie jako niepełnosprawnych jedynie dla potrzeb ustaw i przepisów dotyczących osób niepełnosprawnych. Jest to szczególnie charakterystyczne dla młodszej generacji niesłyszących, którzy są bardziej świadomi swej tożsamości niż starsi głusi. Młodzi uważają się za ludzi normalnych, którzy „tylko nie słyszą”.

Większość osób głuchych rodzi się w rodzinach słyszących. Ich dostęp do języka migowego i Kultury Głuchych jest uzależniony od perspektywy jaką przyjmą rodzice. Im perspektywa będzie bardziej medyczna, tym większe szanse na to, że dziecko poddane zostanie leczeniu operacyjnemu (wszczepienia implantu ślimakowego), uczone będzie mowy werbalnej i posłane zostanie do szkoły masowej. Dlatego przeważająca część głuchych dopiero w późniejszym wieku sama podejmuje decyzje o przyłączeniu się do Kultury Głuchych. Wiąże się to także z wyborem języka migowego jako podstawowego środka komunikacji.

Proces włączania w Kulturę Głuchych ma miejsce w szkołach dla głuchych (najczęściej z internetem) albo w wieku późniejszym poprzez kontakty z rówieśnikami. Zewnętrznym przejawem realizacji Kultury Głuchych jest organizowanie różnego rodzaju wydarzeń dla Głuchych np. plenerów malarskich czy imprezy okolicznościowe tj. Dzień Głuchego. Inne przejawy to: kluby Głuchych

¹ Kultura to pojęcie wieloznaczne. W tym wypadku jednak interesować nas będzie kultura jako całościowy materiałny i duchowy dorobek ludności, narodu, epoki historycznej.

(np. sportowe) wspólnoty przykościelne konferencje (w Polsce cykl konferencji „Głusi Mają Głos”), wybory Deaf Miss, zjazdy, spotkania o charakterze artystycznym (np. łódzkie Dni Kultury Głuchych) czy ruch Deaflympics.

Przynależność do środowiska Głuchych nie jest równoznaczna z byciem członkiem Kultury Głuchych. Środowisko Głuchych jest pojęciem szerszym i obejmować może np. słyszących członków rodzin czy osoby słabosłyszące. Przynależność do środowiska Głuchych nie oznacza konieczności codziennego komunikowania się wyłącznie w języku migowym, natomiast Głuchota w sensie kulturowym zakłada taką właśnie strategię komunikacyjną.

Kultura Głuchych przejawia się także w odkrywaniu historii Głuchych czy w zaangażowanej działalności artystycznej. **Sztuka Głuchych** (ang. Deaf Art) jest to sztuka Głuchych artystów, odnosząca się do ich doświadczeń. Jest ona przestrzenią wspólnej identyfikacji społecznej oraz służy Głuchym twórcom do poszukiwań związanych z własną tożsamością czy kulturowym konfliktem ze Słyszącymi. Charakterystycznymi motywami sztuk wizualnych są m.in. **oczy i dłonie jako symbole migowej komunikacji** w przeciwieństwie do ucha, które jest symbolem głuchoty stworzonym przez słyszących. Oprócz wszelkiego rodzaju sztuk wizualnych, sztuka Głuchych to także teatr czy film oraz związane z językiem migowym opowieści (ang. *storytelling*).

Na obecnym etapie badań nad Kulturą Głuchych nie można jednoznacznie stwierdzić czy istnieje jedna uniwersalna Kultura Głuchych, czy też są różne „narodowe” Kultury Głuchych. Jej kształt zależy od lokalnych warunków oraz od rozwoju technologii komunikacyjnych tj. Internet czy telefon komórkowa. Dzięki nim rozmowa w języku migowym nie wymaga już fizycznej bliskości, a Kultura Głuchych upowszechnia się coraz szerzej dzięki filmom czy videoblogom dostępnym w sieci. Rozwojowi Kultury Głuchych sprzyja również to, iż zdecydowana większość osób niesłyszących zawiera małżeństwa również z osobami niesłyszącymi.

Obecnie najważniejszymi tematami dyskursu w obrębie Kultury Głuchych są:

- prawo do edukacji w języku migowym;
- zagrożenie dla Kultury Głuchych płynące ze strony dynamicznie rozwijającej się technologii (implanty ślimakowe, odkrycie genu głuchoty);
- lingwistyczne badania nad językiem migowym;
- zagrożenie asymilacją i integracją ze społecznością słyszących, które prowadzą do rozdzielania poszczególnych członków Kultury Głuchych, uniemożliwiania procesów transmisji kulturowej i rozwoju języka migowego, a w konsekwencji do całkowitej akulturacji;

- walka z dyskryminacją, której skutki w Polsce to m.in. trudności w znalezieniu dobrze płatnej pracy, utrudniony dostęp do informacji, niski poziom wykształcenia, co w konsekwencji prowadzić może do niskiego statusu materialnego.

Na podstawie:

opracowania Magdaleny Dunaj (Polski Związek Głuchych)

Lucyna Długołęcka, Głusi jako mniejszość kulturowa, „Świat Ciszy” V, VI 2002, s. 16-18.

Netografia:

- www.fundacjakokon.pl – strona Fundacja Promocji Kultury Głuchych KOKON
- www.wfdeaf.org – strona World Federation of the Deaf
- www.deaflympics.com – strona ruchu Deaflympics

Osoba głucha/Głucha – w trakcie badań używać będziemy określenia „osoba głucha/Głucha” w dwóch wariacjach – głucha (pisana małą literą) i Głucha (wielką literą). Szerszym znaczeniem jest „osoba głucha” pisana małą literą. Tutaj rozumieć będziemy osoby głuche, jako posiadające fizyczne, wrodzone lub nabyte, deficyty biologiczne uniemożliwiające (lub w znacznym stopniu utrudniające) słyszenie. Natomiast przez osoby Głuche pisane wielką literą, rozumieć będziemy osoby słyszące lub niesłyszące, identyfikujące się z subkulturą/społecznością niesłyszących. W związku z tym osoba niesłyszająca nie identyfikująca się ze środowiskiem osób Głuchych będzie określana jako osoba głucha małą literą (czyli posiadająca uszkodzony organ słuchu). Natomiast osoba słyszająca lub niesłyszająca, która identyfikuje się ze społecznością osób niesłyszających będzie określana jako osoba Głucha pisana wielką literą.

Głuchoniemy – określenie to nie będzie wykorzystywane w odniesieniu do osób głuchych/Głuchych, gdyż jest ono odbierane jako pejoratywne. Uważa się, że nazwa ta podwójnie stygmatyzuje niesłyszącego, jako człowieka bez języka, niesłyszącego i niemówiącego. Głusi tymczasem komunikują się bez problemu, mają własny język wizualno-przestrzenny, niefoniczny.

Niesłyszący – tego określenia będziemy używać zamiennie z określeniem „osoba głucha” pisane małą literą, czyli w odniesieniu do osób posiadających fizyczny deficyt narządów słuchu.

Uczestnictwo w kulturze – na potrzeby badań zostaje przyjęta definicja Andrzeja Tyszki, który twierdzi, że uczestnictwo w kulturze to „wszelki kontakt człowieka z wytworami kultury oraz zachowaniami kulturowymi, a tym samym bezpośredni lub pośredni kontakt z innymi ludźmi. Kontakt ten polega na używaniu wytworów kultury, na przyswajaniu i odtwarzaniu tkwiących w nich

wartości, na podleganiu obowiązującym w kulturze wzorom, ale także na tworzeniu nowych jej wytwórców i wartości oraz zachowań”².

Język migowy/migany – język migowy to język naturalny, charakteryzujący się użyciem kanału wzrokowego, to język wizualno-przestrzenny. W Polsce używa się Polskiego Języka Migowego. Nie należy mylić Polskiego Języka Migowego (PJM) z Systemem Językowo-Migowym (SJM). Ten pierwszy jest językiem naturalnym. Głusi rodzice w kontaktach ze swoimi głuchymi dziećmi posługują właśnie tym językiem. Natomiast System Językowo-Migowy wywodzi się bezpośrednio z polskiego języka fonicznego i jest systemem językowym stworzonym sztucznie. Istotą systemu jest wspomaganie wyraźnej wypowiedzi dźwiękowo-artykulacyjnej znakami migowymi. Mimo że system jest uważany także za odmianę języka migowego, jego podstawę stanowi polszczyzna foniczna. Język migany to nazwa migowej części Systemu Językowo-Migowego, nie stanowi on samodzielnego środka komunikacji. Używanie SJM jest związane z utrudnieniami i ograniczeniami wynikającymi z jego sztucznego charakteru, nie oferuje on takiej swobody budowania wypowiedzi, jak język naturalny.

Osoba z niepełnosprawnością – Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2011, Nr 127, poz. 721 z późn. zm.), definicja osoby niepełnosprawnej brzmi: „Niepełnosprawnymi są osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności ogranicza zdolności do wykonywania pracy zawodowej”³.

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 roku - Karta Praw Osób Niepełnosprawnych uznaje: „osoby niepełnosprawne, czyli osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych”⁴.

Sejm RP w Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych stwierdza, iż zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, osoby niepełnosprawne nie mogą podlegać dyskryminacji oraz mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia, czyli:

- dostępu do dóbr i usług umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym;
- dostępu do leczenia i opieki medycznej, wczesnej diagnostyki, rehabilitacji i edukacji leczniczej, a także do świadczeń zdrowotnych uwzględniających rodzaj i stopień niepełno-

² M. Golka, *Socjologia kultury*, Warszawa: WN Scholar, 2007, s. 122.

³ Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2011, Nr 127, poz. 721 z późn. zm.), <http://isip.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20111270721>

⁴ Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19970500475>

sprawności, w tym do zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, sprzęt rehabilitacyjny;

- dostępu do wszechstronnej rehabilitacji mającej na celu adaptację społeczną;
- nauki w szkołach wspólnie ze swymi pełnosprawnymi rówieśnikami, jak również do korzystania ze szkolnictwa specjalnego lub edukacji indywidualnej;
- pomocy psychologicznej, pedagogicznej i innej pomocy specjalistycznej umożliwiającej rozwój, zdobycie lub podniesienie kwalifikacji ogólnych i zawodowych;
- pracy na otwartym rynku pracy zgodnie z kwalifikacjami, wykształceniem i możliwościami oraz korzystania z doradztwa zawodowego i pośrednictwa, a gdy niepełnosprawność i stan zdrowia tego wymaga – prawa do pracy w warunkach dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych;
- zabezpieczenia społecznego uwzględniającego konieczność ponoszenia zwiększonych kosztów wynikających z niepełnosprawności, jak również uwzględnienia tych kosztów w systemie podatkowym;
- życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych, w tym: dostępu do urzędów, punktów wyborczych i obiektów użyteczności publicznej, swobodnego przemieszczania się i powszechnego korzystania ze środków transportu, dostępu do informacji, możliwości komunikacji międzyludzkiej;
- posiadania samorządnej reprezentacji swego środowiska oraz konsultowania z nim wszelkich projektów aktów prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych;
- pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz rekreacji i turystyce odpowiednio do swych zainteresowań i potrzeb.

W trakcie realizacji niniejszego projektu badawczego zdecydowaliśmy się używać określenia „osoba z niepełnosprawnością”, zamiast „osoba niepełnosprawna”. Wynika to z coraz powszechniejszej opinii, że określenie „osoba niepełnosprawna” stygmatyzuje daną jednostkę jako nie w pełni wartościową. Określenie „osoba z niepełnosprawnością” buduje wizerunek człowieka w pełni wartościowego, dla którego niepełnosprawność stanowi barierę utrudniającą, lub uniemożliwiającą wykonywanie określonych czynności.

Artysta – osoba tworząca (wykonująca) przedmioty materialne, lub utwory niematerialne mające cechy dzieła sztuki. Nie ograniczamy pojęcia „artysty” do twórców profesjonalnych, ani nie precyzujemy kategorii wiekowych. Dzieło sztuki rozumiemy jako każdy fakt artystyczny zdolny wywołać przeżycie estetyczne.

4. Opis metody badawczej

4.1 Charakterystyka metody

Analiza danych zastanych (nazywana też wtórną analizą danych albo desk research) to ogólna nazwa różnego rodzaju badań niereaktywnych, w trakcie których nie są uzyskiwane nowe informacje (tak jak ma to miejsce w przypadku wywiadów), lecz poddaje się analizie istniejące już dane. Mogą to być wyniki badań przeprowadzonych w innym celu, dane osobiste (pamiętniki, listy), oraz dane urzędowe gromadzone przez różnorodne instytucje.

Jedne z pierwszych badań opartych na danych zastanych przeprowadzone zostały na początku XX wieku przez francuskiego socjologa Emila Durkheima. Przeanalizował on dane dotyczące samobójstw w różnych krajach europejskich, starając się określić warunki społeczne, które wpływają na liczbę samobójstw⁵. Od tego czasu dane zastane były wielokrotnie wykorzystywane na potrzeby różnych badań. W ostatnim czasie można zaobserwować wyraźny wzrost liczby badań prowadzonych w ten sposób.

Jedną z przyczyn rosnącej popularności wtórnej analizy danych jest podwyższająca się liczba dostępnych materiałów mogących być przedmiotem analizy. W dobie Internetu i elektronicznych baz danych, coraz więcej informacji publicznych i prywatnych jest gromadzonych i łatwo dostępnych. Przyczyną dynamicznego rozwoju desk research jest również stosunkowo niski koszt tego rodzaju badań. Z kolei do wad tej metody należy zaliczyć brak kontroli nad procesem zbierania informacji, co prowadzi do tego, że nie ze wszystkich dostępnych materiałów można skorzystać. Podobnym problemem jest brak potrzebnych danych⁶.

---

⁵ E. Durkheim, *Samobójstwo. Studium z socjologii*. Przekł. K. Wakar, Warszawa: Oficyna Naukowa, 2006.

⁶ Więcej informacji na temat analizy danych urzędowych znaleźć można w: A. Sułek, *Ogród metodologii socjologicznej*, Warszawa: Scholar, 2002.

Tabela 1. Najważniejsze zalety i wady analizy danych zastanych

Zalety	Wady
Rosnąca liczba dostępnych danych	Nie wszystkie potrzebne w badaniach dane są generowane albo dostępne
Niski koszt prowadzenia badań	Brak kontroli nad definiowaniem zmiennych i procesem zbierania danych
Możliwość replikacji badań	Problemy z rzetelnością zebranych danych wynikające z urzędowego charakteru pomiaru
W przypadku regularnie zbieranych danych urzędowych istnieje możliwość prowadzenia badań longitudinalnych oraz porównawczych	
Część danych agregowanych jest autentycznie i czynności badawcze nie mają wpływu na rzeczywistość	

Źródło: opracowanie własne

4.2 Uzasadnienie wyboru metody

Szeroki zakres danych na temat sytuacji osób niesłyszących i działań skierowanych do tej grupy generowany jest przez różne instytucje publiczne i prywatne. Ich uzyskanie i analiza pozwoli uporządkować dostępną wiedzę urzędową o uczestnictwie w kulturze osób niesłyszących.

Metody badawcze powinny być dostosowane do określonych wcześniej problemów i pytań badawczych. Analiza danych zastanych jest metodą pozwalającą uzyskać dane potrzebne do odpowiedzi na kilka różnych pytań badawczych. Na przykład trudno sobie wyobrazić bez analizy danych urzędowych pełną odpowiedź na pytanie „Jaka jest sytuacja prawna osób niesłyszących w Polsce? Jakie regulacje prawne odnoszą się do sytuacji osób niesłyszących i mają wpływ na

ich uczestnictwo w kulturze?”. Dlatego w części pytań badawczych w obrębie pierwszego celu szczegółowego metoda desk research stanowić będzie podstawę formułowanych wniosków.

Dodatkowo wtórna analiza danych w badaniach nad społecznością osób niesłyszących ma pozwolić zidentyfikować zagadnienia, o których informacji jest niewiele bądź ich całkowicie brakuje. Dzięki temu wskazane zostaną obszary tematyczne do bardziej szczegółowej eksploracji za pomocą metod reaktywnych (wywiady swobodne). W tym znaczeniu wtórna analiza danych będzie miała charakter eksploracyjny.

Podsumowując można powiedzieć, że metoda analizy danych zastanych w badaniach pełni trzy funkcje. Porządkuje ona dostępny materiał, stanowi podstawę formułowanych wniosków i odpowiedzi na pytania badawcze oraz pozwala zidentyfikować obszary, które powinny być przeanalizowane za pomocą innych metod.

4.3 Koncepcja zastosowania metody

Badania metodą desk research składać się będą z następujących etapów:

1. Problematyzacja i konceptualizacja badań
2. Zgromadzenie potrzebnych danych
3. Porządkowanie zebranego materiału
4. Analiza i interpretacja zebranego materiału

1. Problematyzacja i konceptualizacja badań.

Pierwszym etapem badań jest możliwie jak najbardziej precyzyjne określenie ich celów i zdefiniowanie pojęć używanych w badaniach. Problem badawczy i podstawowe pytania badawcze zostały wyszczególnione już wcześniej w niniejszej ofercie. Na potrzeby analizy jednak każde z pytań badawczych zostanie dodatkowo scharakteryzowane, i wskazane zostaną przykładowe pola analizy w ramach każdego z pytań szczegółowych. Taki zabieg pozwoli precyzyjnie określić, jakie materiały są potrzebne w celu przeprowadzenia badań. Na tym etapie określony zostanie również zakres czasowy analizy.

Mając na uwadze jednoznaczność formułowanych wniosków na wstępnym etapie badań przedstawione zostaną również definicje najważniejszych terminów występujących w badaniu. Będą one miały charakter sprawozdawczy, a nie projektujący, to znaczy, będą oparte na dotychczasowej praktyce. Zamieszczone zostaną one w osobnym rozdziale w raportach badawczych, co da czytelnikom orientację na temat podstawowych pojęć zastosowanych w badaniu.

Przed przystąpieniem do badań wszyscy członkowie zespołu badawczego zapoznają się z opracowaną problematyką i konceptualizacją. Omówione zostaną ewentualne wątpliwości i przydzielone zostaną obszary badawcze dla każdego z członków zespołu badawczego.

2. Zgromadzenie potrzebnych danych.

Na tym etapie sporządzona zostanie szczegółowa lista dokumentów, opracowań, raportów i innych materiałów, które będą poddane analizie. Do każdego z określonych wcześniej obszarów analizy pokrywających się z pytaniami badawczymi przydzielone zostaną konkretne dokumenty zawierające informacje na dany temat. W pierwszej kolejności wytypowane zostaną źródła informacji, których analiza jest niezbędna w celu odpowiedzi na każde z postawionych pytań badawczych. W przypadku braku dostępu do danych materiałów, zostaną podjęte kroki w celu uzyskania potrzebnych danych w odpowiednich instytucjach.

W trakcie tworzenia listy dokumenty zostaną wstępnie przeanalizowane pod kątem informacji o innych źródłach danych, które mogą być przydatne w badaniu. Materiały te również zostaną dopisane do przygotowywanego wykazu.

3. Porządkowanie zebranego materiału stanowi istotny etap badań.

Polega on na uważnej lekturze całości zebranego materiału i przyporządkowywaniu poszczególnych fragmentów zebranych danych do każdego z określonych wcześniej pytań badawczych. W praktyce wygląda to w ten sposób, że każda z informacji istotnych dla któregoś z pytań oznaczana jest w swoisty sposób. Dzięki temu surowy materiał badawczy uporządkowany jest ze względu na pytania badawcze stanowiące punkt wyjścia badań.

Planowane badania desk research, jak już zaznaczono, mają charakter eksploracyjny. Z tego powodu trudno przewidzieć precyzyjnie, jakie dane zostaną uzyskane. Dlatego porządkowanie materiału musi być zorganizowane w sposób elastyczny. Należy zakładać, że na tym etapie pojawią się dodatkowe kategorie opisujące zebrany materiał.

4. Analiza zebranego materiału będzie mieć charakter opisowy.

Oznacza to, że w poszczególnych rozdziałach analitycznych zebrane będą odnoszące się do danego pytania szczegółowe istotne informacje w formie aktów prawnych, danych statystycznych oraz informacji i opisów prowadzonych projektów.

Zebrane informacje zostaną opatrzone komentarzem i objaśnieniami. Komentarz będzie miał również charakter metaanalityczny, co znaczy, że będzie odnosił się nie tylko do sytuacji osób niesłyszących, ale również charakteryzował będzie sposób zbierania danych na ten temat przez różne instytucje.

Część analizy danych stanowić będzie ich weryfikacja. Podjęte będą starania w celu sprawdzenia prawdziwości poszczególnych zebranych informacji poprzez porównanie informacji pochodzących z różnych dokumentów. W przypadku rozbieżności danych i braku możliwości stwierdzenia, która z informacji jest prawdziwa bądź najbardziej aktualna, w raporcie umieszczone zostaną odpowiednie adnotacje.

Ostatnim zadaniem na tym etapie badań będzie sformułowanie głównych wniosków płynących z analizy danych zastanych. Podsumowanie badań zakłada również, że zostanie określone, w jakim stopniu udało odpowiedzieć się na poszczególne pytania.

5. Liczebność osób niesłyszących w Polsce

Dane dotyczące liczebności osób niesłyszących różnią się znacznie między sobą. Jednym z powodów jest przyjęcie odmiennych definicji przez podmioty określające liczbę osób niesłyszących. Jak już zostało zaznaczone w rozdziale dotyczącym konceptualizacji w literaturze oraz dokumentach używa się różnych określeń: głusi, Głusi, głuchoniemi, osoby niesłyszące. Do tej taksonomii wliczana jest także kategoria osób słabo słyszących, niedosłyszących. W związku z tym nie istnieje jedna definicja pozwalająca jednoznacznie określić liczebność osób z dysfunkcjami słuchu. Ponadto nie istnieje również żaden centralny rejestr czy ewidencja osób niesłyszących.

W różnych źródłach najczęściej podaje się, że w Polsce mieszka od 30 tysięcy do 100 tysięcy osób głuchych i około miliona osób z mniejszym ubytkiem słuchu⁷. Do Polskiego Związku Głuchych (PZG) w 2010 roku należało 58 748 osób w tym: niesłyszący w wieku 19-60 lat – 15 682 osoby, słabosłyszący w wieku 19-60 lat – 17 568 osób, niesłyszący w wieku powyżej 60 lat – 10 478 osób, słabosłyszący w wieku powyżej 60 lat – 15 099 osób oraz głuchoniewidomi – 332 osoby⁸. Dane te są jednak niepełne, gdyż nie wszyscy niesłyszący są członkami PZG. Z informacji PZG dowiedzieć można się również, że Związek „otacza swoją opieką i udziela pomocy około 100.000 członków i podopiecznych”⁹. Uzupełnienie tych danych stanowią szacunki PZG mówiące, że w Polsce od 30 tysięcy do 50 tysięcy osób porozumiewa się za pomocą języka migowego¹⁰.

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) zebranych w raporcie Stan zdrowia ludności Polski w 2009 roku wynika, że w Polsce wśród osób powyżej 15 roku życia ponad 73 000 to osoby „głuche lub prawie niesłyszące”¹¹. Jednak w tym samym raporcie opublikowano również informacje o tym, ile osób ma problemy ze „słyszeniem rozmowy z kilkoma osobami”. Wynika z nich, że „pewną trudność” ma aż 2 411 tysięcy osób, „dużą trudność” zadeklarowało 478 tysięcy osób, a niemal 48 tysięcy określiło się jako osoby głuche¹². Przywołane dane pokazują, jak wiele za-

⁷ Informacje te można znaleźć w danych oficjalnych, jak i informacjach prasowych. Np. <http://www.rp.pl/artykul/1025259-Protest-gluchych-i-niedoslyszacych-przeszedl-ulicami-Warszawy.html> <http://www.rp.pl/artykul/1043172-Ruch-Palikota-chce-powolac-parlamentarny-zespol-do-spraw-gluchych.html>

⁸ Maciejaska-Roczan, K. (2011), Osoby niesłyszące i słabosłyszące, [w:] FIO, Zbiorczy raport z diagnozy świadczonych usług z zakresu rehabilitacji społecznej dla osób niepełnosprawnych w Polsce, Warszawa.

⁹ <http://bazy.ngo.pl/search/info.asp?id=4634>

¹⁰ https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Gluchy_pracownik_Polski_Zwiazek_Gluchych_J_Duszak.pdf

¹¹ Raport Stan zdrowia ludności Polski w 2004 roku, Warszawa, s. 148. 2011 http://www.stat.gov.pl/gus/5840_658_PLK_HTML.htm

¹² Tamże

leży nie tylko od przyjętej definicji, ale również od sformułowania pytania oraz od kategoryzacji odpowiedzi. Mimo że przywołane dane GUS nie obejmują wszystkich niuansów, to jednak wraz z danymi PZG są najbardziej wiarygodnymi informacjami w Polsce, tym bardziej, że te dwa zestawy danych wzajemnie się nie wykluczają.

Omawiając kwestię liczebności osób niesłyszących należy zwrócić uwagę, że w przywołanych źródłach odnotowana została znaczna liczba osób z wadami słuchu w wieku od 50 lat wzwyż. Osoby te w dużej mierze cierpią na głuchotę starczą. Analizując dane na temat liczebności populacji osób z wadami słuchu warto oddzielać tę kategorię, gdyż osoby socjalizowały się i większość życia przeżyły jako osoby słyszące i dlatego nie należą do kultury Głuchych. Co więcej, po zastosowaniu odpowiedniej protezy, czyli aparatu słuchowego, z reguły nie odczuwają istotnego pogorszenia jakości życia. Nie zmienia to jednak faktu, że są to osoby wchodzące w skład populacji osób z wadami słuchu, jednak w omawianiu części zagadnień, takich, jak na przykład, język migowy, tożsamość lub wczesna interwencja, nie powinny być brane pod uwagę.

Ze względu na to, że niniejsze badania dotyczą m.in. aktywności osób niesłyszących, warto odwołać się również do Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności, które od 1992 roku przeprowadzane są w Polsce przez Główny Urząd Statystyczny. Z badania modułowego przeprowadzonego w 2000 roku wynika, że problemy z wadliwym funkcjonowaniem narządu słuchu ma w Polsce około 6,3% osób w wieku między 15 a 74 rokiem życia¹³. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że tego typu badania, jak zauważa Bogdan Szczepankowski, przeprowadzane na próbie będącej reprezentacją ogółu ludności zamieszkującej Polskę, są w ograniczonym stopniu przydatne przy ocenie stanu populacji niesłyszących. Nie uwzględniają one bowiem często osób przebywających w placówkach dziennego pobytu (np. w szkołach z internatami dla niesłyszących i niedosłyszących) oraz Głuchych zazwyczaj słabo władających językiem polskim. Zdaniem tego autora nie można wykluczyć, że liczba osób z uszkodzeniem narządu słuchu wynosi w Polsce kilka milionów¹⁴.

---

¹³ P. Albinowska, *Problemy życia społecznego i zawodowego osób niedosłyszących i głuchych*, s. 169.

¹⁴ B. Szczepankowski, *Wyrównywanie szans osób niesłyszących: optymalizacja komunikacji językowej*, Siedlce 1998, s. 41–47.

6. Sytuacja prawna osób niesłyszących w Polsce

Należy wyróżnić dwa rodzaje rozwiązań prawnych wpływających na sytuację osób niesłyszących. Pierwszym z nich jest ogólny system prawny, w którym określone są normy prawne dotyczące wszystkich obywateli. Uzupełniają go szczegółowe rozwiązania prawne dotyczące konkretnych grup obywateli, których sytuację określają szczególne przepisy mające zwłaszcza zapewnić realizację praw człowieka członkom tych grup. Szczególna sytuacja osób Głuchych w świetle polskiego prawa, podobnie zresztą jak ma to miejsce w wielu innych krajach, wynika z faktu nadania im statusu osób niepełnosprawnych. Pakiet rozwiązań prawnych określających prawa osób niepełnosprawnych wpływa w istotnym stopniu na sytuację osób niesłyszących na rynku pracy, w sprawach edukacji i innych sferach życia społecznego. Jednocześnie w obowiązującym systemie prawnym w bardzo niewielkim stopniu odzwierciedla fakt, że osoby Głuche mają swoją własną kulturę opartą o odrębny język niefoniczny. W związku z tym istnieją merytoryczne podstawy, aby osoby Głuche traktować zarówno jako osoby niepełnosprawne oraz jako przedstawicieli mniejszości kulturowych. W związku z tym, że zdecydowana większość regulacji prawnych dotyczących osób niesłyszących wiąże się z nadaniem im statusu osób niepełnosprawnych, one w pierwszej kolejności zostaną przeanalizowane.

W ostatnich dekadach prawodawcy coraz więcej uwagi poświęcają sytuacji osób niepełnosprawnych i w związku z tym, coraz większa liczba regulacji dotyczy tych osób. Sytuacja osób niepełnosprawnych w Polsce określana jest zarówno przez prawo krajowe, jak i przez akty prawa Unii Europejskiej oraz umowy międzynarodowe. Najważniejszym źródłem prawa jest Konstytucja. W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. zapisano w art. 73., że „Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultur”. Ponadto stwierdza się, że „Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej” (Art. 69). Siłą rzeczy, ze względu na szeroki zakres regulowanej materii, w ustawie zasadniczej jeszcze tylko w jednym miejscu (Art. 68 gwarantujący „zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej”) wprowadzone zostały zapisy o charakterze specjalnego systemu prawnego. Bardziej szczegółowe regulacje zapisane zostały w ustawach. Niemniej jednak należy pozytywnie ocenić przywołane zapisy w Konstytucji, ponieważ legitymizują one akty prawne niższego rzędu. Odnośnie kwestii traktowania społeczności osób Głuchych jako mniejszości kulturowej, warto zwrócić uwagę na

artykuł 35, który stanowi w punkcie 1, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury”. W analizie przeprowadzonej na potrzeby niniejszego opracowania nie znaleziono orzecznictwa, w którym praw osób Głuchych broniono powołując się na przywołany artykuł.

Przepisy o podobnym stopniu ogólności wprowadzone zostały również w prawodawstwie podstawowym Unii Europejskiej. Po raz pierwszy potrzebę działań mających zapobiec dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność zapisano w Traktacie Amsterdamskim z 1997 roku. Artykuł 13 tego traktatu zyskał następujące brzmienie:

„1. Bez uszczerbku dla innych postanowień niniejszego Traktatu i w granicach kompetencji, które Traktat powierza Wspólnocie, Rada, stanowiąc jednomyślnie na wniosek Komisji i po konsultacji z Parlamentem Europejskim, może podjąć środki niezbędne w celu zwalczania wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną”

Jak w swojej analizie zauważa Marek Piasecki, przywołany zapis stwierdza „trzy niezwykle istotne rzeczy. Po pierwsze, osoby niepełnosprawne stanowią wyodrębnioną grupę społeczną, która może być przedmiotem polityki Unii europejskiej. Po drugie, grupa ta podlega praktykom dyskryminacyjnym i jest społecznie i ekonomicznie marginalizowana. Po trzecie, na poziomie Unii Europejskiej można podejmować niezbędne środki do zwalczania wszelkich form dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność”¹⁵.

Traktat Amsterdamski, podobnie jak konstytucja Rzeczypospolitej Polski, jest aktem regulującym wiele sfer życia i z tego powodu bardziej szczegółowe regulacje Unii Europejskiej dotyczące sytuacji osób niepełnosprawnych znaleźć można w aktach pochodnych. Charakterystycznym dla Unii Europejskiej aktem prawnym tego typu są dyrektywy, które określają państwu członkowskiemu cel, a konkretnie sytuację prawną, która ma być uzyskana, ale nie wskazują sposobu realizacji. Akty te inicjują i wyznaczają ramy prawodawstwa państw członkowskich, ale każde z nich może przyjąć inne rozwiązania prowadzące do wskazanego w dyrektywie celu.

Istotne znaczenie dla sytuacji osób niepełnosprawnych ma dyrektywa Rady z dnia 27 listopada 2000 r. w sprawie ustanowienia ogólnych ram dla równego traktowania przy zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu (2000/78/We). Przywołana dyrektywa ma na celu między innymi określić zasady równego traktowania. Dlatego zostało w niej zdefiniowane precyzyjniej niż w akcie prawa

---

¹⁵ M. Piasecki, *Status prawny osoby niepełnosprawnej jako pracownika w aktach prawnych Unii Europejskiej*, [w:] M. Piasecki, J. Śliwak, *Wybrane zagadnienia z aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych*, Lublin, 2008. s. 91.

pierwotnego, jak rozumiana jest dyskryminacja oraz „zasada równego traktowania”, które w art. 2 zdefiniowane zostały następująco:

„Dla celów niniejszej dyrektywy „zasada równego traktowania” oznacza brak jakiejkolwiek dyskryminacji bezpośredniej bądź pośredniej ze względów wymienionych w art. 1.”

„2. Dla celów ust. 1: (a) dyskryminacja bezpośrednia ma miejsce wówczas, gdy z jakiegokolwiek względu wymienionego w art. 1 dana osoba traktowana jest mniej korzystnie niż inna osoba jest, bywa lub byłaby traktowana w porównywalnej sytuacji; (b) dyskryminacja pośrednia ma miejsce wówczas, gdy pozornie neutralne postanowienie, kryterium lub praktyka przyczynia się do stworzenia szczególnie niekorzystnej sytuacji dla osób o danej religii lub danym wyznaniu, danej niepełnosprawności, danym wieku lub orientacji seksualnej w porównaniu z innymi osobami”

Powyższy zapis niesie niezwykle istotne konsekwencje. Oznacza on bowiem, że wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej za dyskryminację muszą w swoim prawodawstwie uznać nie tylko rozwiązania prawne i praktyki *explicite* defaworyzujące osoby niepełnosprawne albo inne grupy (np. ograniczające dostęp do wykonywania określonego zawodu). Za dyskryminację (pośrednią) uznaje się również sytuację, gdy konkretne akty prawne i wynikające z nich procedury uwzględniają „zasady równego traktowania”, ale sytuacja pewnej grupy osób pozostaje szczególnie niekorzystna. Innymi słowy, jeżeli akty prawne regulujące sytuację na rynku pracy nie dyskryminują w żaden możliwy do precyzyjnego wskazania sposób określonej grupy, ale grupa ta jest w wyraźnie trudniejszej sytuacji, na przykład stopa bezrobocia wśród członków tej grupy jest dwukrotnie wyższa niż w przypadku wszystkich osób w wieku produkcyjnym, można ją uznać za defaworyzowaną. W konsekwencji działania polityczne mające na celu wyrównywanie szans można wdrażać bez wskazania konkretnych aktów prawnych, polityki, procedur, decyzji dyskryminujących jedną z grup, wyłącznie na podstawie informacji o sytuacji tej grupy na rynku pracy względem innych grup (o ile przywołana dyrektywa wdrożona została do systemu prawa krajowego).

Należy zaznaczyć, że akty prawne Unii Europejskiej nie są jedynymi aktami zewnętrznymi dotyczącymi sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy, do których przestrzegania (np. poprzez ratyfikację) zobowiązała się Rzeczypospolita Polska. Jednak w zdecydowanej większości są to akty prawne o charakterze ogólnym, które nie wnoszą nic nowego poza omówioną powyżej zasadę równego traktowania.

Prawo wszystkich osób do równości wobec prawa i ochrony przed dyskryminacją zapisane zostało w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych Narodów Zjednoczonych, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych Narodów Zjednoczonych, a także w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Przywołane źródła prawa, jak sygnalizowano, powtarzają tylko najbardziej ogólne deklaracje niedyskryminacji na rynku pracy (i nie tylko) i nie wymuszają jakichś dodatkowych działań ze strony państwa. Główna ich funkcja polega zazwyczaj jedynie na tym, że jaskrawe łamanie tych postanowień otwiera drogę do ostracyzmu społeczności międzynarodowej. Nieco inaczej jest w przypadku Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Złamanie zawartych tam regulacji otwiera drogę (w przypadku wyczerpania drogi krajowej) do złożenia skargi przez obywatela na państwo do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który może zasądzić odszkodowanie dla poszkodowanego oraz zmianę polityki i obowiązujących przepisów prawnych.

Wskazane w poprzednim akapicie akty prawa międzynarodowego mają charakter ogólny. Dopiero w ostatnim czasie w społeczności międzynarodowej dostrzeżono potrzebę zbudowania specjalnego międzynarodowego systemu prawnego, który reguluje sytuację osób niepełnosprawnych. Za przełomowy pod tym względem akt międzynarodowego prawa publicznego należy uznać Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 13 grudnia 2006 r., na mocy rezolucji nr 61/106. Kluczowy, jeżeli chodzi o uczestnictwo osób Głuchych w życiu kulturalnym jest artykuł 30, który stanowi, że:

„1. Państwa Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do udziału, na zasadzie równości z innymi osobami, w życiu kulturalnym i podejmą wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia, że osoby niepełnosprawne:

- (a) będą miały dostęp do materiałów w dziedzinie kultury w dostępnych dla nich formach,
- (b) będą miały dostęp do programów telewizyjnych, filmów, teatru i innego rodzaju działalności kulturalnej, w dostępnych dla nich formach,
- (c) będą miały dostęp do miejsc działalności kulturalnej lub usług z nią związanych, takich jak teatry, muzea, kina, biblioteki i usługi turystyczne oraz, w miarę możliwości, będą miały dostęp do zabytków i miejsc ważnych dla kultury narodowej.

2. Państwa Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia, że osoby niepełnosprawne będą miały możliwości rozwoju i wykorzystywania potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego nie tylko dla własnej korzyści, ale także dla wzbogacenia społeczeństwa.

3. Państwa Strony podejmą odpowiednie środki, zgodne z prawem międzynarodowym, w celu zapewnienia, że przepisy chroniące prawa autorskie nie będą stanowiły nieuzasadnionej lub dyskryminacyjnej bariery dla osób niepełnosprawnych w dostępie do materiałów w dziedzinie kultury.

4. Osoby niepełnosprawne będą uprawnione, na zasadzie równości z innymi osobami, do uznania ich szczególnej tożsamości kulturowej i językowej, w tym języków migowych i kultury osób niesłyszących, a także do uzyskania wsparcia w tym zakresie”.

Konwencja zapewnia więc osobom niepełnosprawnym wielowymiarowe prawo do dostępu, uczestnictwa, korzystania i realizowania się w sferze kultury. Należy zwrócić uwagę, na punkt 4 artykułu 30, w którym *explicite* zapisano prawo do uznania tożsamości kulturowej osób niesłyszących i wskazano na konieczność wsparcia języków migowych i kultury osób niesłyszących. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych jest pierwszym tak wysokiego rzędu aktem prawnym mówiącym wprost o sytuacji osób niesłyszących oraz *de facto* stwierdzającym istnienie kultury Głuchych. Istotne jest również to, że w odróżnieniu od wcześniej omówionych konwencji, postanowiono utworzyć Komitet do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych mający monitorować wdrażanie postanowień konwencji na szczeblu krajowym.

Omawiając ogólną sytuację prawną warto też zwrócić uwagę, że w Polsce obowiązuje Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, która pod wieloma względami stanowi krajowy odpowiednik Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Jest ona jednak zdecydowanie mniej od owej konwencji rozbudowana. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych przyjęta została uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. (M.P. Nr 50, poz. 474 i 475). W ostatnim, 10 punkcie, artykułu 1 gwarantuje ona prawo osób niepełnosprawnych do „pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz rekreacji i turystyce odpowiednio do swych zainteresowań i potrzeb”. Oprócz tego Karta „zapewnia dostęp do dóbr i usług umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym”.

Z punktu widzenia niniejszej analizy zdecydowanie najważniejszym źródłem prawa jest ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się, która jest jedyną ustawą określającą w szczególności sytuację osób niesłyszących. Jednym z istotniejszych rozwiązań, które wprowadza ustawa jest zapewnienie, że „osoba uprawniona ma prawo do swobodnego korzystania z wybranej przez siebie formy komunikowania się” (art. 4), a „organ administracji publicznej jest zobowiązany do udostępnienia usługi pozwalającej na komunikowanie się” (art.10). Zapisy te oznaczają, że ustawodawca umożliwił osobom niesłyszącym komunikację urzędową w języku migowym i zobowiązał organy administracji publicznej do zapewnienia ta-

kich form komunikacji. W konsekwencji wprowadzenia ustawy przeprowadzono cykl szkoleń dla pracowników administracji publicznej. Mimo że w wielu przypadkach należy z wyprzedzeniem zgłaszać chęć komunikacji za pomocą języka migowego, to Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się gwarantuje, że jest to w ogóle możliwe.

W omawianej ustawie dużo miejsca przeznaczono regulacjom związanym z zapewnieniem komunikacji za pomocą języka migowego. Osobne rozdziały poświęcone zostały rejestrowi tłumaczy oraz zasadom dofinansowania kosztów szkolenia tłumaczy-przewodników i kursów Polskiego Języka Migowego, Systemu Językowo-Migowego, a także sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych. Ustawa wprowadziła również Polską Radę Języka Migowego, która jest organem doradczym ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego. Ustawodawca Radzie, w której skład wchodzi 17 członków, w tym z Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, wyznaczył w artykule 19 następujący zakres działań:

- „1) ustalanie rekomendacji w celu prawidłowego stosowania komunikacji migowej;
- 2) upowszechnianie i promowanie wiedzy o języku migowym poprzez wspieranie inicjatyw promujących rozwiązania na rzecz osób uprawnionych upowszechniających rozwiązania wspierające komunikowanie się;
- 3) sporządzanie opinii o funkcjonowaniu przepisów ustawy, opiniowanie projektów dokumentów rządowych w zakresie dotyczącym funkcjonowania osób uprawnionych;
- 4) wskazywanie propozycji rozwiązań wpływających na funkcjonowanie osób uprawnionych, w tym związanych ze stosowaniem PJM, SJM i SKOGN.”

Podsumowując, ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się ma duże znaczenie dla środowiska osób niesłyszących, ponieważ jest pierwszą ustawą dotyczącą szczególnych problemów tego środowiska i zapewnia osobom g/Głuchym kluczowe dla funkcjonowania w przestrzeni społecznej prawo do komunikacji w języku migowym.

Jednocześnie nie można jednak pominąć wad ustawy. Ustawodawca nie zdecydował się wprowadzić do niej pojęcia kultury Głuchych, które występuje w ratyfikowanej przez Polskę Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Ustawa regulująca stosowanie języka migowego byłaby dobrym miejscem, do zagwarantowania osobom Głuchym, że prawo do komunikacji w języku migowym oznacza także prawo do tworzenia kultury Głuchych, której można zapewnić ramy prawne. Ustawa koncentruje się na istotnej kwestii komunikacji osób niesłyszących z organami administracji publicznej, ale niemal całkowicie pominięta została w niej kwestia dostępu do wytworów kultury osób, dla których pierwszym językiem jest język migowy. W Polskiej Radzie Języka Migowego przewidziano miejsce dla przedstawicieli ministra właściwego do spraw oświaty

i wychowania, nauki i szkolnictwa wyższego, kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz dla członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Jednak nie oznacza to, że ustawa reguluje sprawy dostępu Głuchych do programów telewizyjnych, instytucji ochrony dziedzictwa narodowego oraz innych form uczestnictwa w kulturze, które wiążą się z komunikacją za pomocą języka migowego. Przykładem bardziej szczegółowych rozwiązań, które można było zawrzeć w ustawie jest wzmocnienie statusu języka migowego poprzez wskazanie obowiązku uwzględniania go w trakcie sporządzania spisów powszechnych ludności oraz innych rejestrów. Obecnie osoby Głuche mają prawo komunikować się z rachmistrzem (np. za pośrednictwem tłumacza) w języku migowym, ale język migowy nie jest uwzględniany w statystykach tak jak dzieje się to w przypadku innych mniejszości kulturowych.

Podsumowując analizę sytuacji prawnej osób Głuchych w Polsce należy stwierdzić, że w ostatnim czasie wzrosła świadomość sytuacji tego środowiska, co przekłada się na prawodawstwo zarówno krajowe, jak i międzynarodowe, mające zapewnić niedyskryminowanie oraz możliwość realizacji potrzeb kulturowych, społecznych, ekonomicznych i bytowych osób głuchych. Jednocześnie, jak wynika z przedostatniego akapitu, potrzebne są dalsze działania, które pozwolą skuteczniej i w szerszym stopniu realizować prawa przysługujące osobom Głuchym.

7. Działalność instytucji publicznych na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących

Institucje publiczne stanowią liczną i zróżnicowaną sferę w istotny sposób oddziałującą na życie społeczne. Utożsamia się je z podmiotem publicznym w rozumieniu ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Analizując przepisy przywołanej ustawy można uznać, że grupa podmiotów publicznych jest niezwykle liczna, ponieważ obejmuje wszelkie podmioty, którym podmiot publiczny powierzył lub zlecił realizację zadania publicznego¹⁶. Dlatego do kategorii podmiotów publicznych można zaliczyć wszystkie podmioty prawne od ministerstw i urzędów centralnych poczynając a na poszczególnych szkołach, muzeach i domach kultury kończąc.

Można wyodrębnić kilka rodzajów instytucji publicznych działających na rzecz osób g/Głuchych i ich uczestnictwa w kulturze. Podstawowym kryterium jest zakres zadań danego podmiotu publicznego. Według tego kryterium pierwszą grupę stanowią instytucje działające w sferze kultury. Drugą grupę stanowią wyspecjalizowane podmioty działające na rzecz osób g/Głuchych. W związku z tym, że sytuacja prawna osób niesłyszących w Polsce jest – jak było to zaznaczone w rozdziale dotyczącym sytuacji prawnej – regulowana w znacznym stopniu przez przepisy dotyczące osób niepełnosprawnych, to właśnie przede wszystkim instytucje powołane do działań na rzecz osób niepełnosprawnych zaliczają się do tej grupy. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że nie ma w Polsce instytucji publicznej, która została powołana jedynie do obsługi osób g/Głuchych. Trzecią grupę stanowią podmioty o kompetencjach ogólnych albo specjalizujące się w innej dziedzinie, które jednak również wykonują zadania na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących. Przykładem tego rodzaju podmiotów są wszystkie organy jednostek samorządu terytorialnego.

Analiza desk research, na podstawie której stworzony został ten raport, prowadzona była we wszystkich wymienionych rodzajach instytucji. Dzięki temu wnioski dotyczą całego systemu publicznego wspierania uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących. W celu uporządkowania zebranego materiału przyjęto kryterium zasięgu działalności danych podmiotów publicznych.

---

¹⁶Por. W. Wytręzek, *Podstawowe pojęcia teorii organizacji i zarządzania w instytucjach publicznych*, [w:] *Podstawy naukoznawstwa*, Tom 2, (red.) P. Kawalec, R. Wodzis, P. Lipski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011. s. 316-317.

Pozwala ono wyróżnić instytucje ogólnopolskie i lokalne, które działają najczęściej na terytorium jednego województwa, powiatu, miasta albo gminy. Do tego podziału wprowadzono jeszcze trzecią kategorię – system instytucji. Rozumie się przez nie grupę niezależnych podmiotów wykonujących na określonych terenach takie same lub podobne zadania, które na przykład zostały zlecone przez instytucje centralne.

INSTYTUCJE OGÓLNOPOLSKIE

Polska Rada Języka Migowego (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej)

Polska Rada Języka Migowego nie jest odrębnym podmiotem prawnym, lecz stanowi organ doradczy ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego (czyli obecnie Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej). Pełni ona forum współpracy przedstawicieli organów administracji rządowej, samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych na rzecz osób niesłyszących i niedosłyszących. Zgodnie z artykułem 20 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 roku o języku migowym i innych formach komunikacji w skład 17 osobowej Polskiej Rady Języka Migowego wchodzi m.in. przedstawiciele ministrów właściwych do spraw: oświaty i wychowania, nauki i szkolnictwa wyższego, kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wewnętrznych oraz informatyzacji oraz przedstawiciel Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

Zgodnie z artykułem 19 przywołanej ustawy do zakresu działania Rady należy:

- 1) ustalanie rekomendacji w celu prawidłowego stosowania komunikacji migowej;
- 2) upowszechnianie i promowanie wiedzy o języku migowym poprzez wspieranie inicjatyw promujących rozwiązania na rzecz osób uprawnionych i upowszechniających rozwiązania wspierające komunikowanie się;
- 3) sporządzanie opinii o funkcjonowaniu przepisów ustawy, opiniowanie projektów dokumentów rządowych w zakresie dotyczącym funkcjonowania osób uprawnionych;
- 4) wskazywanie propozycji rozwiązań wpływających na funkcjonowanie osób uprawnionych, w tym związanych ze stosowaniem PJM, SJM i SKOGN.

Z powyższych zapisów jasno wynika, że Rada ma jedynie charakter doradczy, nie dysponuje ona żadnymi środkami, które można przeznaczyć na rzecz osób niesłyszących.

W ramach podsumowania warto też zauważyć, że w określonych w ustawie o języku migowym i innych formach komunikacji zadaniach Polskiej Rady Języka Migowego nie ma mowy o traktowaniu języka migowego jako dziedzictwa kulturowego. Dla porównania Rada Języka Polskiego – która na

mocy ustawy z dnia 7 października 1999 roku o języku polskim wraz z późniejszymi poprawkami nie jest jedynie organem doradczym jednego z ministerstw, chociaż przewidziano różne formy jej współpracy z organami administracji publicznej – ma między innymi postawione za zadanie „otaczanie szczególną opieką kulturę języka polskiego w nauczaniu szkolnym”¹⁷.

Rzecznik Praw Obywatelskich (Zespół ds. osób g/Głuchych)

Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) jest jednoosobowym organem władzy państwowej, do którego można się odwoływać w sprawie naruszenia praw i wolności jednostki. Z założenia rzecznik zajmuje się przypadkami łamania praw wszystkich obywateli. Niemniej jednak urzędująca na tym stanowisku od 2010 roku prof. Ewa Lipowicz za jeden z priorytetów swojej pracy przyjęła działania na rzecz osób z niepełnosprawnością, co przejawiało się między innymi w powołaniu w 2013 roku Zespołu ds. osób g/Głuchych. Celem Zespołu jest zebranie informacji dotyczących osób g/Głuchych oraz spraw, które stanowią naruszenie ich praw obywatelskich. W jego skład wchodzi 17 osób – działacze organizacji pozarządowych, naukowców i przedstawiciele RPO – z których większość to osoby g/Głuche.

Zespół postanowił, że swoją działalność skoncentruje na następujących obszarach, w których może dochodzić do dyskryminacji g/Głuchych:

1. Edukacja
2. Szkolnictwo wyższe
3. Dostępność
4. Kwestie medyczne
5. Głusi a rynek pracy
6. Specjaliści i ich decyzje a g/Głusi
7. Kwestie społeczne
8. Kultura Głuchych

Należy odnotować, że w odróżnieniu od Polskiej Rady Języka Migowego Zespół ds. osób g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich explicite deklaruje, że w polu jego działań znajduje się problematyka kultury Głuchych. Niemniej jednak trzeba pamiętać, że głównym celem działań Zespołu nie jest animacja życia kulturalnego g/Głuchych i promocja kultury Głuchych, lecz dbanie, aby w tym zakresie nie dochodziło do łamania obowiązujących praw. Ponadto warto zauważyć, że w odróżnieniu od Polskiej Rady Języka Migowego Zespół ds. osób g/Głuchych nie jest ciałem ustawowym i Rzecznik Praw Obywatelskich w każdej chwili może go zlikwidować.

¹⁷ http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=212&catid=36&Itemid=48 (18.06.2014)

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niestyszających

Polska Rada Języka Migowego oraz Zespół ds. osób g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich to aktualnie jedyne ciała powołane przy organach administracji publicznej wyłącznie do reprezentowania interesów osób niesłyszących. Oprócz nich istnieją jednak organy podejmujące działania na rzecz osób niesłyszących w ramach działań na rzecz szerszych kategorii obywateli. Szczególne znaczenie ma tu Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Jest to organ wspierający rehabilitację i zatrudnienie osób niepełnosprawnych. Z funduszu mogą korzystać również osoby g/Głuche z orzeczeniem o niepełnosprawności. Środki znajdujące się w dyspozycji PFRON przeznaczane są przede wszystkim na wspieranie rehabilitacji oraz aktywizacji zawodowej. W pewnych przypadkach jednak działania te mogą mieć wpływ na zwiększenie uczestnictwa osób niesłyszących w kulturze. Przykładem takich działań jest dofinansowanie tłumaczy dla niesłyszących uczniów i studentów. W ramach realizowanego między 2000 a 2010 rokiem przez PFRON programu Pitagoras niesłyszący uczniowie i studenci mogli ubiegać się o dofinansowanie zakupu sprzętu komputerowego i specjalistycznego oprogramowania. Po 2010 roku zmieniono zasady projektu i od tej pory uczelnie mogły złożyć wnioski o dofinansowanie kosztów usług tłumacza języka migowego. Maksymalna kwota dofinansowania przez PFRON jednej godziny lekcyjnej (45 minut) pracy tłumacza została ustalona na 35 zł. W roku 2009 realizacja całego programu PITAGORAS kosztowała PFRON 5,9 mln zł. W roku 2010 na dofinansowanie pracy tłumaczy języka fundusz przeznaczył 2,5 mln zł¹⁸. Inną formą wspierania uczestnictwa w kulturze przez PFRON jest finansowanie organizowanych przez organizacje pozarządowe działające na rzecz osób niesłyszących projektów aktywizacyjnych, które mają również aspekt kulturowy. Przykładem takiego działania jest dofinansowanie realizowanego przez Polską Fundację Pomocy Dzieciom Niedosłyszącym Echo z Warszawy projektu zatytułowanego Młodzież niesłysząca w drodze do samodzielności i niezależności – wsparcie rozwoju edukacyjnego i społecznego młodzieży i osób dorosłych z wadą słuchu w Ośrodku Wsparcia PFPDN ECHO¹⁹. Ten przewidziany na lata 2014-2017 projekt ma aktywizować zawodowo niesłyszącą młodzież, ale jednocześnie zawiera on istotny komponent kulturowy. Kolejnym przykładem jest to, że w ramach ogłaszanych przez siebie konkursów dotacyjnych PFRON wsparł również Europejski Festiwal Sztuki Osób Niestyszających organizowanego przez Polski Związek Głuchych w Łodzi.

---

¹⁸ <http://www.pfron.org.pl/pl/biuro-prasowe/przeglad-prasy/911,Pomoc-dla-nieslyszacych-uczniow-i-studentow.html> (17.06.2014)

¹⁹ Źródło: <http://www.fundacja-echo.pl/co-robimy,32.html>.

Inne jednostki

Również inne podmioty organizujące konkursy grantowe oraz delegujące zadania zleczone mogą podjąć decyzję o przyznaniu dofinansowania projektom zakładającym działania na rzecz rozwoju kultury Głuchych i zwiększenia dostępu do kultury dla osób g/Głuchych. Przykładem może być przyznanie przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Obserwatorium kultury środków na realizowany przez Krakowską Fundację Rozwoju Edukacji Niestyszących im. Marka Mazurka „Między Uszami” projekt *Nie Bądź Głuchy na Kulturę – Analiza szans i barier dla uczestnictwa głuchych w życiu kulturalno-artystycznym*, który oprócz badań aktywizuje również kulturę Głuchych. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego również finansowało działania Fundacji Kultura bez Barrier, która do potrzeb niestyszących dostosowuje wybrane filmy i przedstawienia teatralne oraz muzea w kilku miastach Polski.

Należy zaznaczyć, że tego rodzaju wsparcie często nie ma charakteru cyklicznego i zazwyczaj nie ma żadnych preferencji za projekty realizowane na rzecz osób z niepełnosprawnością sensoryczną (np. w postaci dodatkowych punktów albo zagwarantowanej puli na działania dla takiej grupy docelowej). Są to ogólnodostępne programy w których o dofinansowanie mogą ubiegać się między innymi organizacje działające na rzecz osób g/Głuchych. Liczba takich konkursów jest coraz większa, co powinny wykorzystać przywołane organizacje pozarządowe.

System oświatowy

W całym sektorze publicznym najistotniejszą kategorię instytucji upowszechniających kulturę wśród osób g/Głuchych stanowi szkolnictwo. Poszczególne placówki dydaktyczno-oświatowe – zarówno podstawowe jak i ponadpodstawowe oraz specjalne jak i integracyjne – współtworzą ogólnopolski system oświatowy z którym zazwyczaj kilkunastoletni kontakt mają niemal wszystkie osoby niestyszące. Wśród różnych funkcji szkolnictwa obok funkcji edukacyjnej (polegającej na przekazywaniu określonej wiedzy, umiejętności i nawyków), integracyjnej, selekcyjnej, opiekuńczej i adaptacyjnej zazwyczaj wymienia się funkcję kulturową. Rozumie się przez nią wprowadzenie wychowanków w świat wartości kulturowych, uczenie ich rozumienia, korzystanie z nich w życiu. Zgodnie z tą koncepcją szkoła powinna nadawać życiu ludzi sens zawarty w wartościach kultury²⁰.

W Polsce istnieje 39 szkół podstawowych i gimnazjów dla niestyszących i słabostyszących²¹. Rozmieszczenie szkół podstawowych dla głuchych przedstawia mapa 1. Istnieją też 24 szkoły ponadgimnazjalne stworzone specjalnie dla tej grupy uczniów. Są one zlokalizowane w wybranych ośrodkach, tam gdzie już funkcjonują szkoły podstawowe.

²⁰ Konarzewski, *Problemy i schematy. Pierwszy rok nauki szkolnej dziecka*, Poznań 1995, s. 58.

²¹ <http://www.glusi.pl/content/edukacja/111-szkoly-podstawowe-dla-gluchych-i-slaboslyszacych-w-polsce>

Najstarszą – i chyba najbardziej zakorzenioną w świadomości społecznej – placówką oświatową osób g/Głuchych stanowi Instytut Głuchoniemych w Warszawie. Ta mająca siedzibę przy Placu Trzech Krzyży instytucja, została założona w 1817 r. z inicjatywy ks. Jakuba Falkowskiego. Oprócz tego niesłyszący kształcą się w szkołach specjalnych z osobami z innymi niepełnosprawnościami, a także w szkołach powszechnych. Należy zwrócić uwagę, że w ostatnich dwóch dekadach coraz większy odsetek uczniów g/Głuchych uczęszcza do szkół masowych, co ma niebagatelny wpływ na ich wzory uczestnictwa w kulturze.

Wykres 1. Liczba uczniów g/Głuchych w szkołach masowych i specjalnych w wybranych latach*

*Brak danych o uczniach g/Głuchych w szkołach masowych za rok szkolny 1997/1998. Dane na podstawie raportów Głównego Urzędu Statystycznego za M. Sak, W poszukiwaniu optymalnego modelu edukacji osób głuchych i słabosłyszących w Polsce, w: E. Twardowska, M. Kowalska, Edukacja niesłyszących, PZG Oddział Łódzki 2011, s. 72.

Realizacja misji kulturowej przez placówki oświatowe przybiera różne formy i różni się istotnie w poszczególnych szkołach. W dużej mierze wpływa na to polityka edukacyjna podmiotu prowadzącego szkołę, priorytety określone przez dyrekcję szkoły i aktywność kadry dydaktycznej. Na podstawie analizy stron internetowych wybranych szkół do najczęściej spotykanych rodzajów aktywizacji kulturowej uczniów niesłyszących można zaliczyć:

- zajęcia z języka polskiego, plastyki itp.;
- przygotowywanie występów, jasełek, akademii, itd.;
- koła zainteresowań (np. plastycznych albo teatralnych);
- wystawy prac plastycznych uczniów;
- wycieczki do instytucji kultury (muzea, itd.);
- wycieczki do miejsc pamięci i zwiedzanie obiektów historycznych;
- wymiana młodzieży.

Podsumowując należy zaznaczyć, że znaczenie placówek oświatowych nie polega tylko na przybliżaniu dziedzictwa kulturowego i animowaniu uczestnictwa w różnych wydarzeniach kulturowych. Olbrzymie znaczenie ma również stwarzanie warunków i zachęcanie do podjęcia prób twórczych

przez wychowanków. Potwierdzają to przeprowadzone w ramach projektu *Nie bądź głuchy na kulturę* wywiady grupowe z niesłyszącymi twórcami, z których wyraźnie wynika, że wychowawcy w placówkach oświatowych często dostrzegali talent przyszłych artystów i inspirowali do pracy twórczej.

DZIAŁANIA PODMIOTÓW LOKALNYCH

W zakresie animowania życia kulturalnego osób g/Głuchych na poziomie jednostek samorządu terytorialnego polityka poszczególnych podmiotów ma charakter dość podobny. Jest to przede wszystkim pośrednie wspieranie animacji życia kulturowego osób niesłyszących mające dwie formy. Pierwszą z nich jest prowadzenie placówek oświatowych i kulturalnych, które realizują tego rodzaju zadania, i które, jak już wspomniano, stanowią najistotniejszy element systemu aktywizacji kulturalnej osób niesłyszących. Na mocy artykułu 5 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty wraz z późniejszymi poprawkami to właśnie samorządowi przypada istotna rola w zakładaniu i prowadzeniu placówek oświatowych. Gminy odpowiadają za placówki przedszkolne i podstawowe, a powiaty za placówki ponadpodstawowe oraz za podstawowe i ponadpodstawowe placówki specjalne. Organy prowadzące szkoły odpowiadają przede wszystkim za zapewnienie warunków do działania szkołom oraz ich finansowanie. Od tych czynników pośrednio zależy może liczba i skala inicjatyw na rzecz uczestnictwa w kulturze g/Głuchych uczniów. W analogiczny sposób organy reprezentujące jednostki samorządu terytorialnego wspierają działania ośrodków kultury. Należy jednak zaznaczyć, że w trakcie analizy ogólnodostępnych danych o funkcjonowaniu lokalnych ośrodków kultury znaleziono tylko pojedyncze przykłady działań ośrodków kultury na rzecz osób g/Głuchych. Przykładami takich działań są:

- Organizowane przez Raciborskie Centrum Kultury wraz z lokalnym oddziałem PZG plenery malarskie, wystawy i inne spotkania²². PZG wymieniane jest również jako jedna z licznych organizacji biorących udział w przygotowaniach organizowanych przez Urząd Miasta Dniach Raciborza²³.
- Lubelski Ośrodek Kultury „Wzgórze Zamkowe” gości spotkania Stowarzyszenia Osób Niesłyszących, które są organizowane przez Ośrodek przy współpracy z Europejskim Centrum Obsługi Głuchych. Mają one na celu „stworzenie osobom niesłyszącym miejsca, w którym będą mogli spotkać się, porozmawiać o swoich problemach, zasięgnąć porady prawnej czy uzyskać pomoc w sprawach codziennych. Spotkania mają na celu także wprowadzenie tej grupy

²² <http://www.pzg-raciborz.pl/aktualnosci/news.php?id=13>; <http://www.pzg-raciborz.pl/aktualnosci/news.php?id=12> (14.06.2014).

²³ <http://www.powiatraciborski.pl/main/kultura.html> (14.06.2014).

społecznej do aktywnego życia w kulturze oraz życiu miasta Lubina”²⁴.

- Wejherowskie Centrum Kultury od czerwca do września 2014 roku realizuje projekt „Powrót do kina – umożliwienie korzystania z dorobku filmowego osobom niewidomym, słabowidzącym i niesłyszącym w Wejherowskim Centrum Kultury” dofinansowany przez Polski Instytut Sztuki Filmowej²⁵.
- Partnerem Europejskiego Festiwalu Sztuki Osób Niesłyszących organizowanego przez Oddział Łódzki PZG jest Łódzki Dom Kultury, a patronat nad Festiwalem objął Marszałek Województwa Łódzkiego²⁶.

Powyższe przykłady uwidoczniają zróżnicowaną rolę ośrodków kultury w animacji społeczno-kulturowej osób g/Głuchych. W pierwszym i czwartym wypadku inicjatywy na rzecz niesłyszących wynikają z dobrej współpracy ośrodka kultury z lokalnym oddziałem organizacji pozarządowej (np. PZG) działającej na rzecz osób g/Głuchych. W drugim wypadku działania są wynikiem inicjatywy własnej ośrodka kultury, który realizuje je w ramach zadań własnych – taka sytuacja jest stosunkowo najrzadsza. W trzecim wypadku podstawą projektu jest uzyskanie dofinansowania w ramach konkursu grantowego. Są to wówczas stosunkowo okazjonalne i krótkotrwałe działania. Biorąc to pod uwagę, należy podkreślić znaczenie szkół kształcących osoby niesłyszące, organizacji pozarządowych działających na rzecz g/Głuchych jako instytucji współpracujących z lokalnymi ośrodkami kultury. W świetle zebranych informacji – które nie są wyczerpujące – wydaje się, że właśnie w wypadku współdziałania organizacji pozarządowych i szkół z ośrodkami kultury działania mają bardziej długofalowy charakter.

Druga forma pośredniego wsparcia aktywizacji kulturalnej g/Głuchych ze strony samorządów wiąże się właśnie z działalnością organizacji pozarządowych. Jednostki samorządu terytorialnego mają ustawowo wpisane zadanie wspierania organizacji pozarządowych. Na przykład ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym w punkcie 22 artykułu 4 mówi o „współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”. Najczęściej działania te przyjmują formę pozafinansową, tj. przekazania lokalu bądź innej pomocy rzeczowej na rzecz danej organizacji (np. kilka samorządów miejskich przekazało lokalnym oddziałom PZG komputery²⁷) albo finansową. W drugim wypadku coraz popularniejsze są w ostatnim

²⁴ <http://www.wzgorzezamkowe.pl/index.php/spotkania-stowarzyszenia-osob-nieslyszacych/408-spotkania-stowarzyszenia-osob-nieslyszacych> (14.06.2014).

²⁵ <http://www.wck.org.pl/pozostale/opis/3643-powrot-do-kina-projekt-dla-osob-niewidomych-slabowidzacych-i-nieslyszacych.html> (14.06.2014).

²⁶ <http://www.festiwal.pzg.lodz.pl/index.php> (14.06.2014).

²⁷ <http://www.stargard.pl/files/101/40/oprogramwps2004.pdf> (14.06.2014).

okresie konkursy grantowe organizowane przez poszczególne organy jednostek samorządowych. Sposób ich organizacji przypomina opisane wcześniej konkursy przygotowywane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Przykładem może być projekt „Aktywna młodzież mieszka w Warszawie” realizowany przez Zarząd Główny Polskiego Związku Głuchych ze środków Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy. Finansowe wsparcie organizacji pozarządowych jest popularnym narzędziem realizacji zadań jednostek samorządu terytorialnego, ale w zdecydowanej większości sytuacji dofinansowane są krótkotrwałe, jednorazowe i tanie projekty. Na przykład Miasto Gdańsk wsparło „Program edukacyjno-turystyczny dla dzieci z wadą słuchu – poznajemy Pomorze” realizowany przez Oddział Pomorski PZG kwotą 1000 zł²⁸.

Podsumowując fragment dotyczący roli jednostek samorządu terytorialnego w działaniach na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących należy stwierdzić przede wszystkim, że ma on charakter pośredni. Ze środków znajdujących się w gestii jednostek samorządu terytorialnego finansowane są placówki oświatowe, które, jak zaznaczono wcześniej, odgrywają istotną rolę w animacji życia kulturalnego osób niesłyszących oraz ośrodki kultury, które w omawianym zakresie pełnią rolę wspomagającą. Oprócz tego jednostki samorządu terytorialnego dofinansowują w różnym stopniu działania organizacji pozarządowych. W ramach analizy nie znaleziono żadnych dowodów, iż jednostki samorządu powiatowego wdrażają długofalowe i systemowe programy na rzecz zwiększenia uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących. Pośrednie wsparcie uczestnictwa osób g/Głuchych w kulturze ma zazwyczaj charakter doraźny i jednorazowy. Często wsparcie ma ograniczony (skromny) charakter, jednak istnieją dość duże różnice w tym zakresie pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego. Na podstawie analizy można przyjąć tezę o następującej zależności: im prężniej działają organizacje pozarządowe skupiające osoby g/Głuche w danym regionie, tym większe wsparcie udaje się uzyskać w jednostkach administracji samorządowej. Dobrze zorganizowane środowisko osób działające na rzecz osób niesłyszących nie tylko może uzyskać wsparcie w ramach lokalnych dofinansowań organizacji pozarządowych, ale też inicjować pewne działania na rzecz osób g/Głuchych, placówek oświatowych i ośrodków kultury w ramach zadań własnych. Dlatego do pełnego wykorzystania możliwości wsparcia na szczeblu lokalnym uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących ważne są silne organizacje pozarządowe działające na rzecz osób g/Głuchych, dobrze współpracujące z placówkami oświatowymi i ośrodkami kultury.

---

²⁸ www.gdansk.pl/plik,10167.html (14.06.2014).

8. Działalność organizacji pozarządowych na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących w Polsce

Z danych zebranych w bazie organizacji pozarządowych administrowanej przez Stowarzyszenie Klon/Jawor wynika, że w Polsce istnieje 57 zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Sądowym organizacji pozarządowych, które działają na rzecz osób Głuchych. Status organizacji pożytku publicznego ma 9 z nich (stan na 1 marca 2014 roku). W rzeczywistości organizacji wspierających osoby g/Głuche jest znacznie więcej. Część z nich podejmuje działania na rzecz tej grupy realizując szerzej określone zadania statutowe (np. wspieranie osób niepełnosprawnych, wspieranie osób z niepełnosprawnością sensoryczną, ale też przeciwdziałanie nietolerancji i wykluczeniu społeczno-kulturowemu i animacja życia kulturalnego w danym regionie). Ponadto część organizacji, zwłaszcza tych lokalnych, działających w jednej miejscowości, nie jest zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym lub nie jest uwzględniona w cytowanej bazie organizacji pozarządowych. Z drugiej strony uwzględnione w tym spisie organizacje nie zawsze prowadzą rzeczywistą działalność. Trzeba również uwzględnić, że nie wszystkie organizacje działające na rzecz osób niesłyszących zajmują się animacją życia kulturalnego tej społeczności, która jest przedmiotem analizy w tym raporcie.

Celem niniejszego rozdziału jest charakterystyka działalności organizacji pozarządowych na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących w Polsce. W związku z tym punktem wyjścia będzie omówienie działalności wybranych organizacji a na końcu zawarte zostaną wnioski dotyczące całej sfery pozarządowej w działaniach na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących. W związku z tym, że nie jest możliwe (i ze względu na powtarzalność form działania niewiele wnosiliby) opisanie działalności wszystkich organizacji, zaprezentowano tu przede wszystkim te najbardziej zaangażowane w aktywizację kulturową g/Głuchych oraz podejmujące działania oryginalne. Dokładniejszy opis formalnych kryteriów wyboru opisanych organizacji zawarty jest w podsumowaniu niniejszego rozdziału. Analizie poddano przede wszystkim cele organizacji oraz sposób i zakres (zasięg – liczba beneficjentów) ich realizacji oraz rezultaty działań. Dlatego ten rozdział oraz mocno z nim powiązany rozdział następny o projektach społecznych – zazwyczaj, chociaż nie wyłącznie realizowanych przez organizacje pozarządowe – można uznać za katalog inicjatyw na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących.

Zdecydowanie największą z organizacji działających na rzecz uczestnictwa w kulturze g/Głuchych (i w ogóle na rzecz tego środowiska) jest Polski Związek Głuchych (PZG). Zarówno pod względem liczby członków, jak i funduszy pozyskanych na działalność organizacyjną PZG przewyższa wszystkie pozostałe organizacje. Dlatego właśnie od PZG rozpoczynamy opis działalności poszczególnych organizacji.

Polski Związek Głuchych

Jedną z najważniejszych organizacji pozarządowych działających w Polsce, która zajmuje się organizacją życia kulturalnego jest Polski Związek Głuchych. Jest on najstarszą w kraju organizacją zrzeszającą osoby głuche. Jak możemy przeczytać w statucie Związku, Stowarzyszenie powstało już w 1946 r., na bazie utworzonego jeszcze wcześniej, w 1925 r. i działającego do wybuchu II wojny światowej Polskiego Związku Towarzystw Głuchoniemych, powstałego ze zjednoczenia istniejącego od 1876 r. ruchu społecznego głuchych na ziemiach polskich. Polski Związek Głuchych uznaje się za spadkobiercę i bezpośredniego kontynuatora tradycji oraz dorobku ideowego i rehabilitacyjnego tego ruchu.

Należy jednak zaznaczyć, że zgodnie ze statutem PZG jest właściwie systemem współdziałających organizacji pozarządowych a nie jedną organizacją. Co prawda artykuł 6 statutu PZG stanowi, że „Związek powołuje oddziały oraz określa zasięg terytorialny ich działania”, co świadczy o wpływie Zarządu Głównego na funkcjonowanie kół terenowych. Niemniej jednak z kolejnego artykułu wynika, że oddziały terenowe posiadają odrębną osobowość prawną i „Związek nie odpowiada za zobowiązania oddziałów i kół terenowych posiadających osobowość prawną” (art. 7, pkt 3). W związku z tym można powiedzieć, że istnieje szeroko posunięta autonomia struktur PZG w ramach systemu funkcjonującego w oparciu o Statut PZG. Jeżeli poszczególne oddziały terenowe uznamy za odrębne instytucje (zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym), to ilość organizacji pozarządowych działających na rzecz osób Głuchych byłaby znacznie wyższa niż podana liczba 57. Niemniej jednak na potrzeby tej analizy PZG traktowany jest całościowo jako jedna organizacja.

Ze sprawozdania z działalności statutowej Polskiego Związku Głuchych za rok 2012 wynika, że do PZG należy 18 889 członków płacących składki i mających prawa wyborcze. Jednak łączna liczba zarejestrowanych podopiecznych korzystających z różnych działań PZG wynosi 44 392, z czego 22 393 to osoby całkowicie niesłyszące. Należy zwrócić uwagę, że w 2012 roku odnotowano zmniejszenie się liczby zarejestrowanych podopiecznych o 3 420, czyli o 6,5%, oraz liczby członków zrzeszonych w kołach terenowych o 1 230 osób, czyli o 5,64%²⁹.

²⁹ Wszystkie dane za rok 2012, nie uwzględniają województwa Podkarpackiego, w którym w tym czasie rozwiązano oddział i powołano inny. Sprawozdanie z działalności statutowej Polskiego Związku Głuchych za rok 2012, <http://www.pzg.org.pl/rokdownloads/SC/Sprawozdanie%20Statutowe%20PZG%20za%202012%20rok.pdf>

Używając kategorii służących do opisu organizacji międzynarodowych można powiedzieć, że PZG jest organizacją o charakterze ogólnym. Oznacza to, że określone w dokumentach konstytuujących funkcjonowanie PZG cele nie ograniczają się do jakiejś jednej sfery życia osób niesłyszących jak ma to miejsce w przypadku organizacji wyspecjalizowanych. Celem PZG jest wielowymiarowe działanie na rzecz osób niesłyszących. W artykule 10. Statutu PZG zapisano, że „Celem Polskiego Związku Głuchych jest zrzeszanie, integracja i rehabilitacja osób niesłyszących i innych osób z uszkodzonym słuchem, wspólne rozwiązywanie ich problemów oraz działania w kierunku wyrównywania szans rozwojowych, edukacyjnych, zawodowych i społecznych”³⁰. Wymienione cele działania uzupełnione są o listę 29 szczegółowych celów organizacji. Oprócz szeregu celów związanych z rehabilitacją, aktywizacją zawodową wymienione są tam również następujące cele dotyczące szeroko rozumianej sfery kultury:

- organizowanie i prowadzenie pracy oświatowej, kulturalnej, zawodowej i społecznej w środowisku osób niesłyszących i ich rodzin;
- organizowanie i prowadzenie działalności szkoleniowej w różnych formach (szkolnych i pozaszkolnych), w szczególności w zakresie języka migowego;
- podtrzymywanie tradycji kulturowej osób z uszkodzonym słuchem, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej i obywatelskiej,
- prowadzenie działalności wspomagającej rozwój wspólnot i społeczności lokalnych;
- nauki, edukacji, oświaty i wychowania;
- kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji;
- upowszechnianie i ochrona wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji;
- działanie na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami;
- działanie przeciwko wykluczeniu społecznemu osób z uszkodzonym słuchem;
- promocja osiągnięć społecznych, intelektualnych i artystycznych osób niesłyszących i z uszkodzonym słuchem³¹;

Analizując cele zapisane w Statucie warto zwrócić uwagę nie tylko na to, jakie cele zostały zapisane, ale również na to, jakie zostały pominięte. Wśród licznych wymienionych w Statucie PZG celów znajdują się takie zakładające działania na rzecz „upowszechniania i ochrony wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji” i prace na rzecz „ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego”. W przyjętym w 2011 roku Statucie nie ma natomiast w ogóle mowy o działaniach na rzecz popu-

---

³⁰ Statut Polskiego Związku Głuchych z 3 grudnia 2011 r., http://www.pzg.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=40&Itemid=109

³¹ Tamże.

laryzacji kultury Głuchych i ich tożsamości traktowanej jako mniejszość kulturowa. Innymi słowy nieobecne jest kulturowe rozumienie Głuchych, które w języku angielskim oddaje termin deafhood w odróżnieniu od mającego medyczne konotacje terminu deafness³².

Ze sprawozdania z działalności statutowej Polskiego Związku Głuchych za rok 2012 wynika, że w roku 2012 Polski Związek Głuchych pozyskał na realizację celów statutowych 32 907 026 PLN. Niemal połowa tych funduszy, bo 16 372 522 PLN, przeznaczona była na funkcjonowanie podstawowych placówek rehabilitacyjnych dla dzieci. Pozostałe środki przeznaczono na wszystkie pozostałe cele działania. Oprócz 57 działających w całym kraju ośrodków rehabilitacji i wsparcia społecznego niesłyszących PZG prowadzi również 71 placówek kulturalno-oświatowych (tj. świetlic i domów kultury). Jest to podstawowa infrastruktura pozwalająca korzystać osobom głuchym ze wsparcia zarówno indywidualnego, jak i zbiorowego. Usługi indywidualne dotyczą przede wszystkim pomocy w sprawach socjalno-bytowych oraz związanych z nauką i rehabilitacją dzieci. Natomiast usługi grupowe realizowane były głównie poprzez zajęcia integracyjno-rozwojowe w kołach zainteresowań oraz turnusy rehabilitacyjne. Działania te miały w zdecydowanej większości charakter medyczno-rehabilitacyjny albo kulturowo-sportowy.

Z danych zebranych w sprawozdaniu PZG wynika, że najpopularniejszym sposobem realizacji usług grupowych o charakterze kulturowym były koła zainteresowań. Łącznie w 6818 spotkaniach uczestniczyło 87 156 osób. Najpopularniejsze koła zainteresowań o charakterze kulturalnym to:

- plastyczne – 34 koła
- bibliotekarsko-czytelnicze – 20
- filmowe – 18
- fotograficzne – 15
- seniora (także spotkania poświęcone kulturze) – 34

Ze zgromadzonych przez PZG statystyk wynika, że w ciągu roku zorganizowano w poszczególnych placówkach kulturowo-oświatowych 3 830 spotkań poświęconych tłumaczeniu i omawianiu programów telewizyjnych (np. wiadomości, filmów i programów publicystycznych), w których uczestniczyło 59 692 osoby oraz 2 009 spotkań, na których tłumaczono i omawiano artykuły m.in. z prasy, w których wzięło udział 25 532 osób. Zajęć takich jak konkursy, turnieje, quizy, akademie, wystawy zorganizowano 2 329 i uczestniczyło w nich 43 923 osoby (224 z tych imprez miały charakter sportowo-rekreacyjny i wzięło w nich udział 43 923 osoby). Do spotkań o charakterze kulturowym można także zaliczyć imprezy turystyczno-krajoznawcze, których zorganizowano 134 dla 3 120 uczestników.

---

³² Por. P. Ladd, *Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood*, Clevedon, 2003.

Wymienione powyżej formy aktywności kulturowej mają charakter bierny. Aktywne uczestnictwo w kulturze również jest organizowane przez PZG. Pod patronatem związku działają 3 zespoły liczące łącznie 32 członków, które w 2012 r. dały w sumie 20 występów. W tym samym roku w Łańcucie powstała Grupa Teatralna Osób Niestyszających. Swoje występy kontynuował natomiast Teatr-3 ze Szczecina. Oprócz tego realizowano plenery i wystawy malarskie, wystawy fotograficzne i przeglądy poezji miganej.

Odrębną kategorią działalności PZG w sferze kultury są kursy języka migowego. W roku objętym sprawozdaniem zorganizowano łącznie 252 kursy językowe. Na 198 kursach 2 538 osób uczyło się Systemu Językowo-Migowego, a na 53 kursach 837 osób uczyło się Polskiego Języka Migowego. Były to zarówno kursy indywidualne, jak i instytucjonalne.

Dla ogólnopolskiego środowiska osób niesłyszących istotną rolę odgrywa również działalność wydawnicza PZG. Funkcję informacyjną, integracyjną, promocyjną, edukacyjną i aktywizacyjną pełni wydawany od 1959 roku przez Zarząd Główny PZG kwartalnik „Świat ciszy”.

Postanowiliśmy rozpocząć analizę działalności organizacji pozarządowych od tej właśnie organizacji, ponieważ jej działania są zdecydowanie najbardziej wszechstronne, i umożliwią dokonanie najważniejszej kategoryzacji form działalności na rzecz głuchych. Na bazie tej kategoryzacji stworzona została struktura niniejszego podrozdziału:

1. Działalność organizująca życie społeczno-kulturalne (np. wspólne świętowanie, regularne spotkania o charakterze społeczno-kulturalnym).
2. Działalność festiwalowa (koncerty, przeglądy, inne wydarzenia artystyczne).
3. Działalność popularyzacyjna (wydawnictwa, akcje promocyjne, kampanie społeczne).
4. Działalność badawcza (analiza życia społeczno-kulturalnego osób głuchych w Polsce).

Fundacja Kultury bez Barrier

Działalność Fundacji Kultury bez Barrier rozpoczęła się w 2008 roku jako kontynuacja projektu „Poza Ciszą i Ciemnością”³³, który był jednym z wielu realizowanych przez Fundację Dzieciom „Zdążyć z Pomocą” i miał na celu przybliżenie świata kultury artystycznej osobom z wadami narządów wzroku i słuchu. Twórcom tego przedsięwzięcia przyświecała idea powszechnego dostępu do dóbr kultury, która nie była należycie spełniona w przypadku osób niepełnosprawnych³⁴. Projekt koncentrował się przede wszystkim na takich działaniach, które miały przybliżyć świat sztuki

³³ Źródło: <http://kulturabezbarier.org/o-fundacji,m,mg,1> [dostęp: sierpień 2014]

³⁴ Źródło: <http://dzieciom.pl/potrzebuje-pomocy/projekty-fundacji/poza-cisza-i-ciemnoscia> [dostęp: sierpień 2014].

głuchym tak, aby mogli oni doznawać go w podobny sposób, jak osoby bez podobnej dysfunkcji. Tak postawiony cel zrealizowano poprzez dwa główne sposoby działania:

1. Wprowadzenie napisów do wybranych będących w powszechnej dystrybucji filmów takich jak *Popiełuszko*. *Wolność* jest w nas w reżyserii Rafała Wieczyńskiego, czy *Róża* w reżyserii Wojciecha Smarzowskiego³⁵. Działanie to pozwalało przede wszystkim przybliżyć g/Głuchym rodzimą sztukę filmową, ponieważ wiele zagranicznych filmów kinowych rozpowszechnianych jest wśród szerokiej publiczności z napisami.
2. Wykonanie adaptacji niektórych wystaw w Muzeum Powstania Warszawskiego, Zamku Królewskim oraz w Muzeum Narodowym w Warszawie, tak aby były one dostępne także dla g/Głuchych.

W związku z tym, że akcja pierwotnie miała jednorazowy charakter, należało dokonać wyboru dzieł, które miały być udostępniane. Wymienione przykłady dowodzą, że wybór padł na te wytwory kultury, które niosły ze sobą pewien bagaż zbiorowej pamięci, przede wszystkim dotyczącej kluczowych dla Polski wydarzeń XX w., a także odpowiadały wymogom stawianym przez publiczność twórcom współczesnej kultury popularnej. Dobrym przykładem było udostępnienie głuchym i niewidomym Muzeum Powstania Warszawskiego, które stanowi interesujące połączenie konieczności przekazywania zbiorowej pamięci oraz wybrania do tego celu formy odpowiadającej oczekiwaniom młodego pokolenia wychowanego w rzeczywistości angażującej wiele zmysłów jednocześnie.

Podobne założenia jak omówiony projekt „Poza Ciszą i Ciemnością” przyjęła Fundacja Kultury bez Barrier (FKbB). Powołanie fundacji było konsekwencją dostrzeżenia potrzeby kontynuacji projektu i ciągłych działań w określonym zakresie. Ale pierwotne zadania zostały również poszerzone przede wszystkim przez działania mające przybliżyć głuchym świat sztuki teatralnej, malarstwa, a także rzeźby. Przykładowe zrealizowane przez FKbB projekty obejmują: adaptowanie muzeów narodowych do potrzeb głuchych, projekt „Kinosfera bez barier”, a także liczne warsztaty edukacyjne mające na celu „rozmiłowanie osób niepełnosprawnych sensorycznie w kulturze”. FKbB podanej na swojej stronie internetowej, że dotychczas udało się jej:

- udostępnić 85 spektakli w 24 polskich teatrach;
- wykonać adaptację w 7 muzeach: Muzeum Powstania Warszawskiego, Zamek Królewski, Muzeum Narodowe w Warszawie, Muzeum Fryderyka Chopina, Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, Fabryka Schindlera Oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, Muzeum Pałac Króla Jana III w Wilanowie oraz w Domu Spotkań z Historią;

---

³⁵ Źródło: <http://kulturabezbarier.org/zrealizowane-projekty,m,mg,3,14> [dostęp: sierpień 2014].

- opracować audiodeskrypcję i napisy dla niesłyszących do 56 filmów;
- wykonać audiodeskrypcję i napisy do 28 wydanych i dostępnych w ogólnej sprzedaży filmów na DVD;
- przystosowania VI Kabaretu Warszawskiego do potrzeb niesłyszących

Od 2012 roku Fundacja Kultury bez Barrier zajmuje się swoistymi działaniami lobby-stycznymi mającymi przekonać twórców kultury, aby ich dzieła uwzględniały także potrzeby osób niepełnosprawnych. Jest to oś przewodnia nowego projektu pt. Zakochaj się w kulturze³⁶. W jego ramach prowadzone są warsztaty oraz zajęcia skierowane właśnie do artystów, menedżerów, czy innych osób związanych ze światem kultury, mówiące o potrzebie uwzględniania percepcji g/Głuchych. Apele Fundacji do środowiska artystów i innych „ludzi kultury” o konieczność zwrócenia przez nich uwagi na sposób odczuwania świata przez głuchych, można traktować jako wpisujące się w długofalowy trend oddawania głosu grupom tych, którzy przez dłuższy czas go nie mieli. Widoczna jest w tych działaniach także funkcja swoistych „budzicieli” świadomości widzącej i słyszającej większości. Uzupełnieniem tej formy działalności jest przygotowanie publikacji z zasadami tworzenia napisów dla niesłyszących czy audiodeskrypcji oraz poświęconych organizacji muzeów, tak aby były one instytucjami przyjaznymi dla osób z niepełnosprawnościami.

Kolejną, realizowaną od 2013 roku, formą działalności Fundacji Kultury bez Barrier jest opracowanie kwartalnika pt. „SENSOR”³⁷. Kwartalnik ten nie porusza tematów związanych z niepełnosprawnością, lecz jest to na ogół krótki, czterostronicowy artykuł traktujący o fenomenach współczesnej kultury, takich jak muzyka hip-hop czy pamięć o zagładzie Żydów, który jest również dostępny w wersji migowej na kanale YouTube. Celem projektu jest włączanie g/Głuchych do obiegu informacji, mającego na celu nie tyle integrowanie grupy niesłyszących wokół spraw ich dotyczących, ile ugruntowywanie w nich poczucia równości względem osób pełnosprawnych, dla których tematy poruszane w kwartalniku także są obce.

Działania Fundacji Kultury bez Barrier finansowane są z różnych źródeł, w tym ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. O znaczeniu Fundacji świadczy fakt otrzymania przez nią w 2011 r. Nagrody Mieszkańców w konkursie S3KTORY 2012, zorganizowanym przez Urząd Miasta Warszawy³⁸. Trzeba jednak zaznaczyć, że działalność fundacji nie ogranicza się wyłącznie do stolicy i obejmuje również takie miasta jak Katowice, Kraków, Płock i Poznań oraz wszystkie te, w których poszczególne filmy w wersji kinowej czy na DVD są dostępne.

³⁶ Źródło: <http://kulturabezbarier.org/projekty,m,mg,40,187,94> [dostęp: sierpień 2014].

³⁷ Źródło: <http://kulturabezbarier.org/index.php?p=m&idg=md,96> [dostęp: sierpień 2014].

³⁸ Źródło: <http://kulturabezbarier.org/o-fundacji,m,mg,1> [dostęp: sierpień 2014].

Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym

Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym działa od ponad 25 lat, a jego powstanie wiąże się z zaangażowaniem tyflologów Polskiego Związku Niewidomych podejmowanym w latach 80. XX w. na rzecz polepszenia sytuacji osób z jednoczesnym uszkodzeniem narządu wzroku i słuchu³⁹. Jego działalność jest przykładem integrowania środowiska niewidomych i głuchych, które na równi mogą korzystać z osiągnięć organizacji służącej osobom dotkniętym podwójną wadą sensoryczną. Wskazuje też na to, że grupa społeczna głuchych nie jest jednorodna i także w jej obrębie znajdują się ci, którzy są jeszcze bardziej upośledzeni i stanowią rodzaj „mniejszości w mniejszości”. Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym, które działa jako odrębna organizacja już od 1992 r., postawiło sobie za cel przede wszystkim dookreślenie sytuacji prawnej tych osób, które zbyt często były wiązane z głuchymi bądź z niewidomymi⁴⁰. Tymczasem bycie głuchoniewidomym stwarza zupełnie nową sytuację odczuwania kultury. Takie osoby są niejako zmuszone do przestawienia się na dotyk, smak i węch jako główne źródła odczuwania sztuki. W związku z tym, wszelkie projekty kulturalne skierowane do nich muszą spełniać dodatkowe warunki, aby mogły trafić do takiej grupy społecznej, a tym samym zapobiegać ich marginalizacji.

Fundacja Promocji Kultury Głuchych KOKON

Fundacja KOKON została założona w 2009 roku w Warszawie. Jej założyciele postawili sobie kilka celów, których wspólnym mianownikiem jest przekonanie o istnieniu Kultury Głuchych, która wciąż nie została zadowalająco zauważona w przestrzeni publicznej. W związku z tym, KOKON nastawiony jest na wspieranie tych działań, w których Głusi mogą najpełniej wyrazić swoje twórcze osobowości oraz swoją percepcję rzeczywistości⁴¹. Innym z zadań, które stawiają sobie członkowie tej organizacji jest walka z audyzmem⁴², czyli formą dyskryminacji ze względu na brak słuchu, stawianą obok seksizmu czy rasizmu. KOKON właśnie przejął odpowiedzialność za „budzenie” tożsamości niesłyszących. Ogólnie rzecz biorąc, cała działalność Fundacji skupia się na pielęgnowaniu Kultury Głuchych oraz jej promocji w celu zanegowania powszechnego przeświadczenia o tym, że głuchota jest upośledzeniem. Próżno zatem szukać tu działań rehabilitacyjnych, czy pomagających Głuchym w przystosowaniu się do zdominowanej przez słyszących codzienności. Można powiedzieć, że w przeciwieństwie do opisywanych już organizacji, KOKON celebrytuje Głuchotę.

³⁹ Źródło: <http://tpg.org.pl/kim-jestesmy/historia-tpg/> [dostęp: sierpień 2014].

⁴⁰ Źródło: <http://tpg.org.pl/jak-dzialamy/edukacja/> [dostęp: sierpień 2014].

⁴¹ Źródło: <http://www.fundacjakokon.pl/cele-dzialania/> [dostęp: sierpień 2014].

⁴² Źródło: <http://www.fundacjakokon.pl/czytelnia/czym-jest-kg/> [dostęp: sierpień 2014].

Działalność fundacji przybiera następujące formy:

- Zainicjowanie w 2013 roku pierwszego Teatru Głuchych, w którym podejmowane są sprawy i problemy charakterystyczne dla świata niesłyszących, przekazywane za pomocą Polskiego Języka Migowego;
- Promocje książek, których autorzy są mocno związani ze społecznością Głuchych. (np. książki Nory Ellen Groce pt. *Każdy tutaj mówił w języku migowym. Dziedziczna głuchota na Martha's Vineyard*⁴³ opowiadającej o społeczności amerykańskiej mieszkającej na dwóch wysepkach w stanie Massachusetts, w której żyło zaskakująco dużo osób głuchych, co miało ogromny wpływ na życie społeczne wysepek).
- Tłumaczenie i udostępnianie poezji, bajek i piosenek w języku migowym.
- Integracja społeczności osób niesłyszących poprzez organizowanie bądź współorganizowanie spotkań takich jak Międzynarodowy Dzień Rodzica Niesłyszącego czy Dzień Polskiego Języka Migowego.
- (Współ)organizacja konferencji naukowych dotyczących problematyki osób niesłyszących i kultury Głuchych.
- Organizacja wydarzeń integracyjno-aktywizujących takich jak Deaf Talent będący „pierwszym ogólnopolskim konkursem umiejętności i zdolności Głuchych. Będzie prezentacją talentu Głuchych na scenie podczas imprezy z okazji Międzynarodowego Dnia Głuchych”⁴⁴ czy współorganizacja wyborów Deaf Miss.

Należy dodać, że istotna rola Fundacji Promocji Kultury Głuchych KOKON w środowisku osób niesłyszących wynika również z szerokiej współpracy przy różnych projektach z innymi organizacjami działającymi na rzecz tego środowiska oraz promocji Polskiego Języka Migowego, wśród których można wymienić: Instytut Polskiego Języka Migowego, Stowarzyszenie Tłumaczy Polskiego Języka Migowego, Pracownia Lingwistyki Migowej Uniwersytetu Warszawskiego czy Organizacji Niesłyszących i Słabosłyszących Internautów.

Fundacja Siódmy Zmysł

Fundacja Siódmy Zmysł założona została przez osoby związane ze środowiskiem naukowym w Krakowie w 2011 roku (choć sama działalność rozpoczęła się już w 2007 roku) i od samego początku jej celem było, podobnie jak w przypadku Fundacji Kultury bez Barrier, tworzenie audio-deskrypcji i napisów do filmów znajdujących się w powszechnym obiegu⁴⁵. Fundacja może się

---

⁴³ Źródło: <http://www.fundacjakokon.pl/czytelnia/literatura/> [dostęp: sierpień 2014].

⁴⁴ <http://www.fundacjakokon.pl/deaf-talent/aktualnosci-2/>

⁴⁵ Źródło: <http://siodmyzmysl.org/fundacja.php> [dostęp: sierpień 2014].

poszczycić regularnie odbywanymi pracami nad tekstami kultury pojawiającymi się w ramach Festiwalu Etiuda&Anima, Festiwalu Muzyki Filmowej, czy wielu innych wydarzeniach artystycznych. Obecnie organizacja pracuje nad projektem „Kino dla Wszystkich”, który został pozytywnie oceniony merytorycznie przez przedstawicieli Narodowego Centrum Badań i Rozwoju⁴⁶.

„Między Uszami” Krakowska Fundacja Rozwoju Edukacji Niestyszących im. Marka Mazurka

Fundacja „Między Uszami” została założona w Krakowie w 2005 roku przez Ewę i Tomasza Mazurków – dzieci Marka Mazurka⁴⁷, które zamierzały kontynuować dzieło rozpoczęte przez ich ojca związane z kształceniem młodzieży głuchej. Marek Mazurek, był pedagogiem i wieloletnim działaczem na rzecz środowiska osób niesłyszących, od 1989 przez kilkanaście lat sprawował funkcję dyrektora Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Młodzieży Niesłyszącej w Krakowie⁴⁸.

Fundacji „Między Uszami” realizuje kilkanaście projektów skierowanych do g/Głuchych, które można podzielić na kilka ścieżek tematycznych:

1. Uświadamianie problemów społecznych dotyczących zarówno osób słyszących, jak również niesłyszących, ale prowadzone środkami pozwalającymi na dotarcie do osób g/Głuchych. Można zaliczyć tutaj takie projekty jak „Głucha Mama”, „Głuche dziecko w sieci”⁴⁹, czy „AIDS jest wciąż groźny”⁵⁰, realizowane poprzez filmiki edukacyjne, w których za pomocą migania, niesłyszący mogą zwrócić uwagę na istotne kwestie zdrowia oraz swojego bezpieczeństwa. Takie kampanie prowadzone były na szeroką skalę w telewizji i Internecie, jednak przekaz mógł nie dotrzeć do osób g/Głuchych.
2. Włączanie niesłyszących w kanony kultury artystycznej poprzez wykorzystywanie języka migowego. Przykładem tego typu działań jest realizowana od 2013 roku akcja „Poza słowami – teatr w języku migowym” w ramach której osoby g/Głuche przygotowały spektakle teatralne będące adaptacjami lektur szkolnych. Premiera pierwszych spektakli odbyła się podczas Ogólnopolskiego Tygodnia Akademii Orange, 29 maja 2013 roku. Również projekt „Migane lektury”, w ramach której osoby niesłyszące wykonywały ręcznie ilustracje do lektur szkolnych, a następnie przedstawiali ich treść w języku migowym z użyciem tych obrazków⁵¹.
3. Edukacja historyczna w języku migowym to inny przykład działań kulturalno-edukacyjnych. Przykładem jest projekt „I dali znak – opowieść o powstaniu styczniowym” zrealizowany w ra-

⁴⁶ Źródło: http://www.ncbir.pl/gfx/ncbir/userfiles/_public/programy_krajowe/innowacje_spoleczne/ii_konkurs/lista_wnioskow_pozytywnie_ocenionych_-_preselekcja.pdf [dostęp: sierpień 2014].

⁴⁷ Źródło: <http://miedzyuszami.pl/przykladowa-strona/> [dostęp: sierpień 2014].

⁴⁸ Źródło: <http://miedzyuszami.pl/marek-mazurek/> [dostęp: sierpień 2014].

⁴⁹ Źródło: <http://miedzyuszami.pl/dzialania/> [dostęp: sierpień 2014].

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

mach grantu Muzeum Historii Polski w 2013 roku. Projekt powstał w ramach obchodów 150-lecia wybuchu powstania styczniowego i jego głównym celem było stworzenie multimedialnej pomocy edukacyjnej na lekcje historii dla uczniów niesłyszących⁵².

4. Propagowanie rozwoju kultury Głuchych. Do tej grupy można zaliczyć zorganizowanie 28 czerwca 2014 r. w Klubie Rotunda w Krakowie Festiwalu Poezji Miganej, w ramach którego prezentowane były przykłady twórczości głuchych poetów, kabareciarzy, fotografów, a także malarzy. Prezentacje były uzupełnione wieloma wykładami z zakresu Kultury Głuchych, dzięki którym Festiwal spełnił funkcję integracji środowisk artystycznych Głuchych i słyszących. Oprócz tego Fundacja „Między Uszami” włącza się w promocję SignWriting – nowego sposobu zapisu języka migowego o charakterze ikonicznym, który pozwala oddać mimikę i gesty nadawcy komunikatu⁵³.
5. Działania na rzecz intensywniejszego uczestnictwa osób g/Głuchych w kulturze. Realizacja tego celu odbywa się m.in. poprzez realizację projektu badawczego „Nie Bądź Głuchy na Kulturę – analiza szans i barier dla uczestnictwa głuchych w życiu kulturalno-artystycznym” realizowanego w ramach grantu przyznanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2013 i 2014 roku. Rezultatem badań ma być katalog rekomendacji, m.in. dla instytucji kultury, organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego w celu zwiększenia aktywności w życiu kulturalno-artystycznym osób głuchych.

Podsumowując można powiedzieć, że działalność Krakowskiej Fundacji Rozwoju Edukacji Niesłyszących im. Marka Mazurka „Między Uszami”, jak wskazuje sama jej nazwa, dotyczy działań edukacyjnych wśród osób niesłyszących. Są jednak one rozumiane w sposób alternatywny w stosunku do obecnego modelu pozytywnej integracji głuchych i słyszących, opierającego się na przeświadczeniu o konieczności tworzenia już na etapie podstawowym klas szkolnych, w których znajdują się dzieci zdrowe i te z niepełnosprawnością. Interakcje zawierane w tym czasie miałyby być podstawą stworzenia otwartego i tolerancyjnego społeczeństwa, w którym znalazłoby się miejsce zarówno na wytwory artystyczne osób słyszących i Głuchych bez tworzenia sztucznych granic między nimi. Autorzy tekstu wyraźnie podkreślają, że obecny model, opierający się na podziale pomiędzy dziećmi słyszącymi i głuchymi wzmacnia w tych drugich przekonanie o tym, że w jakiś sposób „nie dorównują” swoim rówieśnikom, co jest z kolei źródłem wielu ich kompleksów. Z drugiej strony, podchodzą również sceptycznie do takiego pomysłu na swoją odrębność, prezentowanego przez niektóre środowiska Głuchych, który izoluje ich od osób słyszących i upowszechnia przekonanie o tym, że to z kolei Głusi są w pewien sposób „lepsi” od słyszących i mają oryginalniejszy sposób na wyrażanie swojej tożsamości kulturowej.

⁵² <http://edukacjamiedzyuszami.pl/powstanie1863/>

⁵³ Tamże.

Instytut Historii Głuchych *Surdus Historicus*

Surdus Historicus jest organizacją pozarządową założoną w roku 2012 i mającą siedzibę w Warszawie. Działa ona na rzecz gromadzenia i upowszechniania wiedzy o historii Głuchych w Polsce i na świecie. Pełni ona rolę swoistego think-tanku, który ma za zadanie podtrzymywać świadomość historyczną Głuchych, i dlatego wpisuje się w nurt kultury Głuchych oraz podejmuje działania edukacyjno-artystyczne. Ze Statusu Instytutu Historii Głuchych *Surdus Historicus* wynika, że realizuje on swoje cele poprzez:

1. Studia i badania naukowe nad historią Głuchych.
2. Organizowanie odczytów, zebrań dyskusyjnych, konferencji, seminariów o charakterze naukowym lub popularnonaukowym.
3. Inicjowanie miejsc pamięci poprzez dążenie do utworzenia pomników, nadania nazw ulic dot. zasłużonych ludzi czy istotnych wydarzeń z historii Głuchych.
4. Dążenia do utworzenia obowiązkowego przedmiotu „historia Głuchych” w szkołach dla głuchych, ewentualnie masowych.
5. Opracowanie podręcznika z historii Głuchych.
6. Współpraca i przynależność do różnych międzynarodowych organizacji propagujących historię Głuchych.
7. Udział w kongresach i konferencjach krajowych i zagranicznych, poświęconych dziedzinom będącym przedmiotem zainteresowania fundacji.
8. Pielęgnacja i udzielanie informacji o miejscach pochówku zasłużonych działaczy z historii Głuchych.
9. Wydawanie i propagowanie wśród społeczeństwa publikacji naukowych lub popularnonaukowych z historii Głuchych⁵⁴.

Wszystkie te cele łączą zatem działalność badawczą, edukacyjną, popularyzatorską oraz lobbystyczną. Historykom Głuchych zależy przede wszystkim na wydobywaniu na światło dzienne tych postaci, które mocno przysłużyły się procesowi tworzenia Kultury Głuchych, ale także i tych, które były powszechnie rozpoznawalne, ale nie kojarzone do tej pory z głuchotą⁵⁵. Bogactwo zebranych materiałów pokazuje, że wiele słyszących osób nie zdaje sobie sprawy z tego, w jak wielu dziedzinach wyróżniali się Głusi, począwszy od sportu, a kończąc na polityce. Warto też zwrócić uwagę na zebrane materiały dotyczące historii języka migowego, który stanowi główną oś kultury Głuchych. Instytut nie skupia się jedynie na przypadkach prześladowań, czy dyskryminacji Głuchych, ale pokazuje fakty, mówiące o podwójnej tożsamości Głuchych, składającej się z elementów Głuchoty oraz polskości, nierzadko nakładających się na siebie. Jego działalność

⁵⁴ <http://www.surdushistory.org.pl/statut.pdf>

⁵⁵ Źródło: <http://www.surdushistory.org.pl/aktualnosci.html>.

jest przykładem budowania kolejnych pomostów pomiędzy światem słyszących i niesłyszących, które często się przenikają.

Działalność popularyzatorska IHG odbywa się za m.in. za pomocą strony internetowej Instytutu. Udostępnianych jest tam dużo materiałów o historii Głuchych, Wśród wielu ciekawych artykułów można znaleźć choćby ten dotyczący języka miganego Indian z 1930 r.⁵⁶, litografii staropolskiego języka migowego⁵⁷, czy miganego języka jidysz polskich Żydów. Wszystko to mocno świadczy o silnej tożsamości językowej Głuchych oraz przekonaniu, że jego poznanie stanowi klucz do zrozumienia tej Kultury.

Oprócz tego Instytut Historii Głuchych *Surdus Historicus* organizował konferencje naukowe (np. dwudniowa konferencja „Głusi wczoraj i dziś: Historia Głuchych na przełomie XIX i XX wieku” zorganizowana w Warszawie), odczyty i lekcje dla uczniów (np. zajęcia pt. Głusi, którzy zmienili świat – autorytet z historii Głuchych) oraz zwiedzanie miejsc historycznych i prelekcje tłumaczone na Polski Język Migowy.

Fundacja „Echo”

Działania założonej w 1996 roku w Warszawie Polskiej Fundacji Pomocy Dzieciom Niedosłyszącym „Echo” skierowane są przede wszystkim do dzieci i młodzieży z poważnymi wadami słuchu. Skupiają się one przede wszystkim na udzielaniu im wsparcia o charakterze rehabilitacyjnym oraz pomagającym im w odnalezieniu się na rynku pracy. Oprócz prowadzonych ustawicznie działań rehabilitacyjnych Fundacja „Echo” organizuje działania w ramach projektów na których realizację uzyskuje wsparcie zewnętrzne. Przykładem takich projektów są: finansowany z funduszy PFRON zatytułowany jest *Młodzież niesłysząca w drodze do samodzielności i niezależności – wsparcie rozwoju edukacyjnego i społecznego młodzieży i osób dorosłych z wadą słuchu w Ośrodku Wsparcia PFPDN ECHO*⁵⁸ zaplanowany na dość długi okres, bo na 3 lata (2014-2017) oraz podobny projekt realizowany w latach 2013-2016 w ramach dofinansowania z tej samej instytucji pt. *Od samodzielnego słowa do samodzielnej pracy. Wsparcie rozwoju oraz aktywizacja zawodowa i społeczna osób z wadą słuchu w Ośrodku wsparcia PFPDN ECHO*⁵⁹.

Głównym celem prowadzonych przez Fundację Echo projektów jest pomoc w osiągnięciu przez młodzież samodzielności w dorosłym życiu. Niemniej jednak działania charakteryzują się sporą różnorodnością, zarówno pod względem tematycznym, jak i doboru adresatów. Część zajęć projektowych skierowana jest do osób niesłyszących i odbywa się w PJM. Co równie istotne z punktu

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Źródło: <http://www.fundacja-echo.pl/co-robimy,32.html>.

⁵⁹ Tamże.

widzenia niniejszej analizy, niektóre z zajęć dotyczą sfery kultury i rozwijają kompetencje kulturowe uczestników. Taki charakter mają zajęcia mające stymulować rozwój emocjonalny, społeczny oraz intelektualny. Ponadto Fundacja uczestniczyła w wymianach międzynarodowych (do Gruzji i Francji), które również miały charakter edukacji kulturowej. Trzeba jednak zaznaczyć, że taka rzadka inicjatywa dostępna była tylko dla niewielkiej liczby osób.

Katolicka Misja dla Niestyszących „Effatha”

Organizacja ta powołana została przez katolickie środowisko w Bytomiu, w 2011 r. Posiada ona szeroki zasięg działań, wśród których przebijają zadania ewangelizacyjne⁶⁰, integracyjne⁶¹, pomocowe⁶², a także włączające głuchych i niedosłyszących w życie społeczne⁶³, i tym samym w obieg kulturowy. Działania Misji koncentrują się na życiu duchowym i obejmują organizowanie pielgrzymek g/Głuchych, oaz, wycieczek, turnusów rehabilitacyjnych, a także rekolekcji, przeznaczonych dla osób niesłyszących. Istotną funkcją Misji jest udzielanie duchowego wsparcia głuchym i ich rodzinom oraz wspomaganie uczestnictwa głuchych w kulturze poprzez zapoznanie ich z chrześcijańskimi fundamentami Europy. Wśród działań Misji znaleźć można projekcje filmów z napisami⁶⁴, wydawnictwa książek oraz innych rodzajów publikacji poświęconych g/Głuchym⁶⁵, tworzenie filmów oraz programów telewizyjnych im poświęconych⁶⁶, a także organizowanie zjazdów i pokazów poświęconych osobom z uszkodzeniami słuchu⁶⁷. Omawiana organizacja wydaje również gazetkę *Effatha*, poświęconą właśnie głuchocie widzianej z perspektywy katolickiej nauki społecznej. Jest ona rozdawana bezpłatnie po każdej Mszy świętej dla g/Głuchych. i ma ona wspomagać organizację w pełnieniu jej zadań duszpasterskich. Ostatnimi projektami Misji są dwie pielgrzymki: do Piekar i do Lublińca, a także Letni Kurs Języka Migowego, który jest jedną z form prowadzenia przez organizację działalności gospodarczej.

Należy dodać w tym miejscu, że duszpasterstwo niesłyszących w Polsce nie ogranicza się jedynie do Bytomia, gdzie zostało ono sformowane w formie organizacji pozarządowej. Początki duszpasterstwa niesłyszących sięgają jeszcze okresu II Rzeczypospolitej, a od lat 50-tych XX wieku rozpoczęto wprowadzać w seminariach duchownych zajęcia z języka migowego i surdopedagogiki. Obecnie w każdej diecezji wyznaczeni są duszpasterze mający opiekować się osobami g/Głuchymi⁶⁸.

⁶⁰ Źródło: <http://www.fundacja-echo.pl/co-robimy,32.html>.

⁶¹ Źródło: statut Misji dostępny na stronie: <http://effatha.pl/statut.html>.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Źródło: <http://effatha.pl/aktualnosci.html>.

⁶⁵ Źródło: statut Misji, dostępny na stronie: <http://effatha.pl/statut.html>.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Por. M. Fortuna-Sudor, *Ustłyszmy głuchych*, „Tygodnik Niedziela”, 38/2008, <http://www.niedziela.pl/artty->

Fundacja na rzecz Osób Głuchych i Języka Migowego

Zarejestrowana w 2007 roku w Olsztynie organizacja od samego początku skupiała osoby zainteresowane Polskim Językiem Migowym i podejmujące badania nad nim. Jest to przykład ruchu, który został zainicjowany przez naukowców działających na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim⁶⁹, mający na celu promocję kultury Głuchych. Fundacja zrodziła się na bazie Koła Naukowego Polskiego Języka Migowego, będącego pod opieką dr Iwony Grzesiak, która prowadzi aktywne badania związane z Polskim Językiem Migowym.

Wachlarz działań Fundacji na rzecz Osób Głuchych i Języka Migowego jest bardzo szeroki i obejmuje między innymi realizację takich celów jak:

- Inicjowanie i wspieranie nowatorskich rozwiązań w dziedzinach życia społecznego, a szczególnie w ochronie praw osoby głuchej i języka migowego.
- Propagowanie i wdrażanie wykorzystania nowoczesnych technologii w komunikacji osób głuchych ze słyszącymi i osób słyszących z osobami głuchymi.
- Popularyzowanie idei osób niesłyszących jako członków mniejszości kulturowej ze specyficznym dla niej językiem migowym.
- Rozwijanie i umacnianie postaw nastawionych na tolerancję wobec osób niesłyszących i języka migowego.
- Działalność naukowa, naukowo-techniczna, oświatowa, kulturalna w zakresie kultury oraz rehabilitacji zawodowej i społecznej głuchych oraz języka migowego⁷⁰.

Wśród przedsięwzięć organizacji wyróżnić można następujące typy działalności:

1. Działalność wydawnicza publikacji naukowych. Wśród publikacji dominują prace dotyczące Polskiego Języka Migowego, szczególnie w kontekście jego relacji do języka polskiego. Wśród nich na uwagę zasługują m.in. Minirozmówki migowo (PJM)-polskie, polsko-migowe (PJM) ze słowniczkiem. Znaki migowe i przykładowe dialogi przydatne w placówkach opieki zdrowotnej⁷¹, Minirozmówki migowo (PJM)-polskie, polsko-migowe (PJM) ze słowniczkiem. Znaki migowe i przykładowe dialogi przydatne w placówkach administracji publicznej⁷², a także Strukturalna klasyfikacja i systematyzacja znaków Polskiego Języka Migowego dla potrzeb leksykografii dwujęzycznej.
2. Warsztaty i szkolenia. Przykładem mogą być warsztaty „Migające Brzdące”, poświęcone na-

---

kul/54419/nd/Uslyszmy-gluchych

⁶⁹ Źródło: <http://www.fundacjamigowy.pl/>.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

⁷² Tamże.

uczeniu rodziców komunikacji miganej z małymi dziećmi w wieku do dwóch lat⁷³, a także skierowane zarówno do głuchych, jak i słyszących zajęcia szkolące rodziców w zakresie noszenia małych dzieci w miękkich chustach⁷⁴.

3. Działalność wydawnicza publikacji dla dzieci niesłyszących. W tym celu dokonano adaptacji polskich bajek na język migowy i publikacji ich wraz zeszytem ćwiczeń oraz płytą. Materiały zostały rozesłane do bibliotek szkół specjalnych.
4. Organizacja międzynarodowych wymian młodzieży głuchej, podczas których w ramach wspólnych zajęć polscy uczniowie zapoznawani są z językiem migowym ich rówieśników z innych państw (Bułgarii i Włoch).

Działania Fundacji objawiają się również we współpracy z innymi organizacjami działającymi na rzecz niesłyszących w Olsztynie, do których można zliczyć: Warmińsko-Mazurski Klub Sportowy Niesłyszących Warmig Olsztyn, Instytut Polskiego Języka Migowego w Warszawie, Instytut Głuchoniemych w Warszawie czy Pracownia Języka Migowego na Uniwersytecie Warszawskim.

Fundacja Młodych Aktywnych Głuchych „O Lepszy Los”

Zarejestrowana w Błoniach pod Warszawą Fundacja „O lepszy los” została wpisana do rejestru stowarzyszeń w 2013 roku. Jak deklarują jej założyciele na stronie internetowej: „Celem Fundacji Młodych Aktywnych Głuchych „O Lepszy Los” jest poprawa losu osób niesłyszących w Polsce, umożliwienie im samorealizacji społecznej, edukacyjnej, kulturalnej i zawodowej oraz wyrównywania szans rozwojowych; w tym także poprawa warunków życia, nauki i rehabilitacji dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych z wadą słuchu i mowy”⁷⁵.

Ponadto jednym z istotnych celów jej działania jest promowanie wymiany doświadczeń pomiędzy młodszymi oraz starszymi Głuchymi⁷⁶, która ma umożliwić integrację całego środowiska Głuchych i pomóc przekazać wiedzę na temat Kultury Głuchych. Zwraca się także uwagę na poprawienie dostępu g/Głuchych do mediów. Podsumowując można stwierdzić, że jest to przykład organizacji o eklektycznych celach. Trudno jednak znaleźć wiele dowodów aktywnego funkcjonowania organizacji. Jak podają członkowie na stronie internetowej, jednym z pierwszych ważnych przedsięwzięć jest organizacja konferencji „Głusi są wśród nas” w 2014 roku w Siedlcach.

---

⁷³ Źródło: http://www.fundacjamigowy.pl/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=2&Itemid=11.

⁷⁴ Źródło: http://www.fundacjamigowy.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=3.

⁷⁵ http://fundacjamag.mispomocnik.pl/index.php?p=1_4_Cel-fundacji

⁷⁶ Źródło: http://fundacjamag.mispomocnik.pl/index.php?p=1_4_Cel-fundacji.

Towarzystwo Osób Niestyszających „TON”

Towarzystwo Osób Niestyszających „TON” zostało założone w Poznaniu w 2011 roku. Misją towarzystwa jest „wszechstronna pomoc nieśyszającym”. Wszzechstronność została doprecyzowana w statucie organizacji, w którym wymienione zostały następujące cele działań:

1. poprawa warunków życia, nauki i rehabilitacji dzieci z wadą słuchu i mowy,
2. poprawa losu osób nieśyszających,
3. samorealizacja społeczna, kulturalna, rekreacyjna i zawodowa inwalidów słuchu⁷⁷.

Obecnie „TON” skupia ponad 600 członków z Poznania i okolic. Mają oni do dyspozycji lokal o powierzchni 200 m², gdzie odbywają się między innymi:

- spotkania Klubu Seniora; warsztaty pracy (współfinansowane przez PFRON i Urząd Miasta Poznania);
- szkolenia z zakresu: języka angielskiego, podstaw obsługi komputera, nowoczesnych metod prowadzenia gospodarstwa domowego, udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej;
- warsztaty pozwalające na nabycie zestawu praktycznych umiejętności z zakresu prac rękodzielniczych i artystycznych;
- zajęcia sportowe (aerobik);
- zabawy integracyjne i okolicznościowe;
- kursy języka migowego⁷⁸.

Członkowie Towarzystwa mają również możliwość korzystania z usług wykwalifikowanych tłumaczy języka migowego, porad prawnych, czy wsparcia psychologicznego. Z punktu niniejszej analizy ważne jest jednak, że część działań Towarzystwa dotyczy wspomnianej w statucie sfery kultury. Można tu zaliczyć:

- organizacje warsztatów artystycznych (np. pantomima, orgiami, decoupage),
- kursy fotograficzne,
- zwiedzanie muzeów,
- organizacja wycieczek (np. do Austrii, Czech i Słowacji),
- wymiany (z nieśyszającymi z Gruzji),
- wykłady (np. o historii Głuchych).

Wszystkie typy wymienionych powyżej aktywności odbyły się w ciągu jednego roku (2013). Można więc powiedzieć, że Towarzystwo Osób Niestyszających „TON” jest przykładem dynamicznie działającej pozarządowej organizacji lokalnej (Poznań) o charakterze ogólnym (niewyspecjalizo-

⁷⁷ http://www.ton-poznan.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=36&Itemid=86

⁷⁸ <https://www.facebook.com/pages/Towarzystwo-Os%C3%B3b-Nies%C5%82ysz%C4%85cych/218634131552013?sk=info>

wanym). W celu efektywniejszej absorpcji funduszy na działalność w 2011 roku obok Towarzystwa została założona Fundacja Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „TON”. Oprócz tego istnieje również kilkusekcyjny Poznański Klub Sportowy Niestyszących „TON”.

Finansowanie szerokiej działalności jest możliwe dzięki zdywersyfikowaniu źródeł dochodów. Należą do nich: praca wolontariuszy (ciekawy program w ramach którego w zamian za 50 godzin pracy w wolontariacie można uczestniczyć w kursie języka migowego), współpraca z instytucjami samorządowymi (Miasto Poznań, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie), agencjami centralnymi (Polski Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych) oraz organizacjami pozarządowymi, a także indywidualne darowizny (np. przeznaczanych w ramach 1% podatku).

Stowarzyszenie Głuchy Świat

Stowarzyszenie zostało założone w Koninie w styczniu 2014 roku na bazie działającego od 2012 roku Klubu Sportowego Niestyszących GS Konin. Wraz z upływem czasu wśród działaczy i członków klubu pojawiały się nowe, pozasportowe inicjatywy, które doprowadziły ostatecznie do powstania stowarzyszenia. Przykładem takich inicjatyw było m.in. uruchomienie specjalnego numeru alarmowego, na który głusi mogli wysyłać wiadomości tekstowe. Większość aktywności Stowarzyszenia skupia się wokół promowania języka migowego, w tym także jego nauki wśród osób słyszących. Organizowanych jest wiele kursów oraz promowane są materiały szkoleniowe, mające w tym pomóc⁷⁹. Działania w sferze kultury są jednym z wymiarów funkcjonowania Stowarzyszenia. Można do nich zaliczyć m.in.:

- tłumaczenie na język migowy spotkań w ramach cyklu „Salon poezji i literatury”;
- warsztaty filmowe z udziałem osób niesłyszących;
- prezentacje filmów;
- prezentacje bajek w języku migowym.

Interesującym przedsięwzięciem Stowarzyszenia Głuchy Świat była akcja Bajkowy język migowy, w ramach której informacje o języku migowym przekazano słyszącym dzieciom. Dostyc rzadko się zdarza, że w ten sposób uwrażliwia się słyszących od najmłodszych lat na to, że obok nich żyją g/Głusi. Warto również zwrócić uwagę, że twarzą portalu gluchyswiat.pl został Andrzej Seweryn. Tego typu patronaty mogą również przyczynić się do upowszechnienia problemów osób niesłyszących w społeczeństwie. Kierowany przez Andrzeja Seweryna Teatr Polski im. Arnolda Szyfmana jest natomiast partnerem Stowarzyszenia. Tego typu partnerstwa organizacji zrzeszających g/Głuchych z instytucjami kultury mogą stanowić podstawę owocnej współpracy, jednak na podstawie ogólnodostępnych danych trudno określić, na czym polega współpraca w tym konkretnym przypadku.

---

⁷⁹ Tamże.

Organizacja Niestyszących Słabosłyszących Internautów (ONSI)

ONSI jest stowarzyszeniem zarejestrowanym w 2010 roku, ale działalność jego członków na rzecz głuchych rozpoczęła się znacznie wcześniej. Stowarzyszenie ma swoją siedzibę w Szamotułach w województwie wielkopolskim, ale nie jest to lokalna organizacja z małego miasteczka skupiająca osoby niesłyszące z danego regionu. Istotna rola ONSI w środowisku g/Głuchych wynika z tego, że prowadzi ono popularne w tym środowisku: portal internetowy (m.in. publikujący informacje ważne dla środowiska osób g/Głuchych), telewizję internetową (przekazującą od poniedziałku do piątku najaktualniejsze newsy z kraju i ze świata w języku migowym) chat, forum, pocztę i stronę z ogłoszeniami. Z badań kwestionariuszowych przeprowadzonych w ramach niniejszego projektu wynika, że jest to najpopularniejszy portal poruszający sprawy osób g/Głuchych w Polsce. Rola portalu w upowszechnianiu filmów i programów oraz w promocji wydarzeń kulturalnych dostępnych dla g/Głuchych jest niezwykle istotna. Z tego też powodu ONSI patronuje wielu wydarzeniom organizowanym przez inne organizacje zrzeszające i działające na rzecz niesłyszących.

Oprócz działań związanych z udostępnianiem usług internetowych niesłyszącym, ONSI ma wpisane w statucie również takie cele jak:

- organizowanie spotkań i imprez integracyjnych dla osób niesłyszących i słabosłyszących;
- prowadzenie akcji informacyjnych mających za zadanie zwrócenie uwagi społeczeństwa i władz wszystkich szczebli na życie i problemy osób z wadą słuchu;
- promowanie działalności sportowej i artystycznej osób niesłyszących i słabosłyszących⁸⁰.

Jednym ze sposobów realizacji tak postawionych celów jest organizowanie popularnych wśród młodych dorosłych niesłyszących wyborów Deaf Miss Poland, które są imprezą rozrywkową o charakterze integracyjnym, mającą również program artystyczny.

Podsumowanie

Sporządzony powyżej wykaz organizacji podejmujących działania w sferze kultury na rzecz osób g/Głuchych nie jest wyczerpujący. Przyczyn, dla których nie zostały w niej uwzględnione niektóre instytucje działające na rzecz głuchych jest kilka. Po pierwsze, mogą one nie zajmować się, bądź zajmować się tylko marginalnie, aktywizacją kulturową głuchych. Po drugie, mogą to być organizacje, których działalność koncentruje się na znacznie szerszym spektrum osób niż tylko osoby niesłyszące, dla których przygotowywane są tylko okazjonalne projekty. Po trzecie, pominięte zostały organizacje działające krócej niż rok i takie, o których znaleziono niewiele informacji lub informacji nie do zweryfikowania. Często oznaczało to m.in. brak dokumentów albo dowodów aktualnej działalności w sieci Internet, która była podstawowym narzędziem analizy danych za-

⁸⁰ <http://stowarzyszenie.onsi.pl/stowarzyszenie,141.html>

stanych. Przyjęte zostało bowiem założenie, że brak takich informacji świadczy albo o krótkim okresie działalności organizacji albo o ich małej skali (w przypadku spotkań w małym gronie nie potrzebne są informacje i ogłoszenia umieszczane w sieci Internet) lub aktywności. Po czwarte, pominięto również organizacje i kluby sportowe zrzeszające osoby głuche, które nie prowadzą działalności pozasportowej. Wreszcie, po piąte, z powodów technicznych zdecydowano się nie opisywać organizacji, które prowadzą działalność zbliżoną do działalności innych, opisanych już organizacji, aby nie powtarzać się i nadmiernie nie rozbudowywać raportu.

Do organizacji których działalność została przeanalizowana w ramach analizy desk research, ale nie uwzględniono ich charakterystyki w tym rozdziale z wyższych wymienionych względów należą między innymi:

1. Ruch Społeczny Głuchych i Ich Przyjaciół
2. Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Młodzieży Głuchej „Familia” przy Ośrodku Szkolno-Wychowawczym Dzieci Niestyszających we Wrocławiu
3. Gdyńskie Stowarzyszenie Osób Niestyszających Ich Rodzin i Przyjaciół „Effetha”
4. Stowarzyszenie „Grupa Wsparcia Dla Niestyszających i Ich Rodzin – Podbeskidzie”
5. Stowarzyszenia Pomocy Niestyszającym „MIG-iem”
6. Stowarzyszenie Osób z Wadą Słuchu „CISZA”
7. Polska Sekcja Młodzieży Głuchej
8. Wrocławskie Stowarzyszenie Głuchych „Nadzieja”
9. Świętokrzyskie Stowarzyszenie Głuchych „Cisza”
10. Kwidzyńskie Stowarzyszenie Głuchych <http://mojepanstwo.pl/dane/krspodmioty/496777>
11. Fundacja Na Rzecz Osób Głuchych i Słabosłyszających „Eodem”
12. Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Osób Słabosłyszających i Niestyszających „Dwa Światy”
13. Międzynarodowe Stowarzyszenie Pomocy „Słyszę Serce”
14. Fundacja Marty Chojnowskiej „Przerwij Ciszę”
15. Stowarzyszenie Wspierania Niestyszających
16. Bytomskie Stowarzyszenie Niestyszających
17. Chorzowskie Stowarzyszenie Niestyszających
18. Gliwickie Stowarzyszenie Niestyszających
19. Śląskie Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom Głuchym
20. Olsztyńskie Stowarzyszenie Głuchych
21. Łódzkie Stowarzyszenie Głuchych
22. Stowarzyszenie Integracyjne Głuchych i Niedosłyszających „SIGN”
23. Polskie Stowarzyszenie Głuchych i Niedosłyszających

24. Fundacja „Surdus” na rzecz Niestyszącej Młodzieży przy Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Głuchych im. Jana Sietrzyńskiego
25. Stowarzyszenie Pomocy Głuchym i Niestyszącym „Auditus”
26. Polski Związek Sportowy Niestyszących
27. Rzeszowski Klub Sportowy Głuchych RES-GEST

Wyciągając wstępne wnioski z przeprowadzonej analizy danych zastanych o organizacjach należy przede wszystkim zwrócić uwagę na następujące zjawiska:

- Organizacje pozarządowe animujące działania w sferze kultury na rzecz osób g/Głuchych cechują się dużym zróżnicowaniem. Po pierwsze, można wyróżnić organizacje ogólne, zajmujące się wielowymiarową działalnością na rzecz osób g/Głuchych (pomocową, rehabilitacyjną, sportową, aktywizującą na rynku pracy, itd.), oraz te wyspecjalizowane w sferze kultury. Do pierwszego typu organizacji zaliczyć można Polski Związek Głuchych i Towarzystwo Osób Niestyszących „TON”, a do drugiego Fundację Promocji Kultury Głuchych KOKON oraz Krakowską Fundację Rozwoju Edukacji Niestyszących im. Marka Mazurka „Między Uszami”. Po drugie, wyróżnić można organizacje działające lokalnie (np. Stowarzyszenie Głuchy Świat) i ponadlokalnie (np. PZG czy Organizacja Niestyszących Słabostyszących Internautów ONSI). Do pewnego stopnia z tym podziałem wiąże się również rozróżnienie ze względu na intensywność prowadzonej działalności.
- Analizując strukturę organizacji można powiedzieć, że wyjątkową pozycję ma PZG, ale jego rola w ostatnich latach się zmienia, ponieważ powstaje coraz więcej niezależnych organizacji, które zazwyczaj koncentrują się na działaniach na rzecz osób niestyszących w danym mieście lub regionie. Można wręcz wyróżnić model łódzki i poznański w funkcjonowaniu środowiska niestyszących. W pierwszym przypadku PZG pozostaje najistotniejszą organizacją, która nadaje ton poczynaniom społecznym g/Głuchych. W drugim przypadku, lokalne struktury PZG są relatywnie mniej aktywne niż w innych regionach albo nie zaspokajają potrzeb wszystkich niestyszących w danym regionie i w swoistej pustce rozwija się niezależna, prężna lokalna organizacja (w wypadku Poznania jest to Towarzystwo Osób Niestyszących „TON”). Rozwój jednego bądź drugiego modelu może zależeć od takich czynników jak osobowość liderów i działaczy (intensywność ich aktywności i ewentualne animozje), polityka władz lokalnych, czy nawet czynniki przestrzenne (umiejscowienie siedziby).
- Wraz z upływem czasu od roku 1989 rośnie liczba organizacji (zwłaszcza lokalnych i mniejszych pod względem liczby członków) działających na rzecz osób niestyszących. Na początku lat 90. XX wieku powstały przede wszystkim organizacje o charakterze samopomocowym, które na skalę lokalną starają się zapewnić pomoc bytową i integrację środowiska osób

nieślyszących. Druga fala rozwoju organizacji osób głuchych w Polsce miała miejsce mniej więcej 10 lat temu. Wtedy zaczęto tworzyć instytucje wprost odwołujące się do idei kultury Głuchych. Te organizacje w większym stopniu zajmują się ułatwianiem dostępu do kultury osobom g/Głuchym oraz animacją i promocją twórczości g/Głuchych.

- Współpraca pomiędzy poszczególnymi organizacjami ma charakter dosyć płytki. Najczęściej jest to współpraca incydentalna a nie trwała i dotyczy realizacji konkretnych projektów. Często ogranicza się ona jedynie do rozpowszechniania informacji o działaniach innych organizacji. Stosunkowo rzadkie są np. wspólne długotrwałe projekty realizowane przez sieć organizacji pozarządowych zajmujących się problematyką kultury. Nie istnieje zinstytucjonalizowana forma wymiany informacji i współpracy np. w formie ogólnodostępnego forum, regularnych spotkań czy organizacji zrzeszających wszystkie podmioty działające na rzecz g/Głuchych, która mogłaby koordynować działania, czy być ośrodkiem konsultacyjnym przy staraniu się o granty lub w wypadku lobbowania za rozwiązaniami korzystnymi dla społeczności osób nieślyszących.
- Rzadkie są również przypadki trwałej, cyklicznej współpracy analizowanych organizacji pozarządowych z instytucjami kultury takimi jak muzea, teatry, domy kultury, uczelnie czy galerie.
- Najczęściej występujące formy działania organizacji pozarządowych na rzecz osób g/Głuchych w sferze kultury to udostępnianie tekstów kultury (filmów, bajek, poezji, lektur szkolnych) w Polskim Języku Migowym. Stosunkowo często organizowane są różnego rodzaju warsztaty i spotkania (np. fotograficzne). Dosyć rzadko organizuje się takie wydarzenia jak wspólne zwiedzanie muzeum lub galerii z tłumaczeniem na Polski Język Migowy, czy dostępne w ten sposób wykłady i spotkania z ciekawymi osobami. Niemal nie ma spotkań artystycznych i warsztatów, w ramach których miałyby współpracować osoby nieślyszące i ślyszące. Równie niewiele jest spotkań promujących kulturę Głuchych i uwrażliwiające na ich sytuację organizowane wśród osób ślyszących.
- Coraz częstsze są przypadki finansowania przedsięwzięć organizacji w trybie konkursowym, w ramach różnego rodzaju grantów i projektów społecznych (zwłaszcza z Funduszy Unii Europejskiej, ale też funduszy jednostek samorządu terytorialnego). W związku z tym rosnąca liczba działań organizacji ma charakter jednorazowych akcji a nie działań ciągłych. Z drugiej strony wydaje się, że istnieje możliwość zwiększenia absorpcji środków z instytucji zewnętrznych. Nie ulega jednak wątpliwości, że różnego rodzaju projekty społeczne mają coraz istotniejsze miejsce w strukturze działalności badanych organizacji.

9. Edukacyjno-kulturowe projekty społeczne na rzecz niesłyszących

Jak już zostało stwierdzone w poprzedniej części, w ostatniej dekadzie zdecydowanie wzrosło znaczenie projektów jako formy prowadzenia działalności społecznej. Wzrost popularności projektów wynika z kilku powodów. Po pierwsze, ta forma finansowania działalności społecznej jest stosowana na szeroką skalę w strukturach Unii Europejskiej. W związku z tym, wraz z integracją Polski ze strukturami europejskimi pojawiły się możliwości uzyskania znacznych środków finansowych na pokrycie działalności projektowej na skalę zdecydowanie większą niż wcześniej. Po drugie, ze względu na transparentność (tryb konkursowy przyznawania środków) organy administracji publicznej zaczęły w większym stopniu ogłaszać konkursy na projekty mające zapewnić realizację zadań publicznych. Po trzecie, wzrosła liczba instytucji zagranicznych przyznających fundusze na realizację projektów różnego rodzaju (np. Norweski Mechanizm Finansowy, Open Society Institute). Po czwarte, metoda projektów stała się w Polsce dobrze znana i wiele organizacji wypracowało standardy zarządzania projektami oraz poszukiwania środków na ten typ działalności.

Za Jamsem P. Lewisem projekt rozumie się zazwyczaj jako „jednorazowe zadanie, które posiada określony termin rozpoczęcia i termin zakończenia, jasno określone cele, zakres działania i (z reguły) określony budżet”⁸¹. Projekty rozumiane jako określone w czasie i skoordynowane działania pozwalające zrealizować określony cel mogą realizować różne podmioty prawne: organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa oraz podmioty administracji publicznej. Nierzadko zdarza się, że konkretny projekt realizowany jest wspólnie przez różne podmioty, na przykład przez organizacje pozarządowe wraz z przedsiębiorstwem.

Ze względu na dążenia do nagłośnienia podejmowanych działań w ramach projektów, a także z powodu wymuszającego transparentność trybu konkursowego przyznawania środków na projekty społeczne, zwiększył się dostęp do dokumentacji (sprawozdań, raportów, itd.) prowadzonych działań oraz innych informacji o konkretnych projektach. Ułatwia to prowadzenie analiz typu desk research zakładających wykorzystanie danych dostępnych w Internecie.

Na potrzeby niniejszego badania poddanych zostało analizie ponad pięćdziesiąt projektów realizowanych w Polsce i skierowanych do osób g/Głuchych. Uwzględnione zostały również projekty

⁸¹ Cyt za S. Mazur (red.), Zarządzanie projektem. Poradnik dla samorządów terytorialnych, Kraków 2004, s. 11.

adresowane do wszystkich osób niepełnosprawnych, które realizowane były we współpracy z organizacjami działającymi na rzecz osób głuchych (między innymi Polski Związek Głuchych), bądź też te, o których informacja była przez te organizacje rozpowszechniana (odpowiednie adnotacje na stronach internetowych tychże organizacji). Część projektów nie miało jednak charakteru edukacyjno-kulturalnego (znaczna część z nich to projekty mające aktywizować osoby niesłyszące i niepełnosprawne na rynku pracy), bądź w bardzo niewielkim stopniu zakładane były w nich tego rodzaju działania istotne z punktu widzenia tego opracowania. Należy również zaznaczyć, że część projektów kulturowo-oświatowych była bardzo podobna do siebie. Z tych powodów poniżej omówionych zostało czternaście projektów, które były największe pod względem liczby uczestników albo wielkości budżetu oraz za sprawą skutecznej promocji (np. w Internecie) uzyskały znaczny rozgłos w środowisku osób niesłyszących. Uwzględniono również wybrane mniejsze projekty, które były oryginalne. W przypadku małych typowych wniosków opisano tylko jeden wybrany i zaznaczono, że projektów tego typu jest więcej.

Analizując poszczególne wnioski zwracano uwagę na dwie rzeczy. Po pierwsze, jaki jest cel projektu i w jaki sposób jest on realizowany (za pomocą jakich działań). Po drugie, jakie organizacje wdrażają projekt (np. czy jest to jedna organizacja czy konsorcjum). Po trzecie, jakie jest źródło finansowania projektu. W pierwszej kolejności zostaną scharakteryzowane poszczególne realizowane projekty, tak aby uchwycić ich specyfikę i zakres działania. Na tej podstawie pod koniec rozdziału wyciągnięte zostaną wnioski dotyczące działań projektowych jako całości.

Międzykulturowe mosty Zjednoczonej Europy

Projekt zorganizowany przez Polski Związek Głuchych w ramach programu „Młódzież w działaniu” finansowanego ze środków Unii Europejskiej został zrealizowany w 2013 roku. Był skierowany do młodzieży, w tym także niepełnosprawnej, w wieku 18 do 25 lat⁸², która zainteresowana jest poznawaniem innych kultur, a także jest otwarta na podróże i spotkania z rówieśnikami z innych krajów. Zaproszeni do udziału byli obywatele Armenii, Polski, Gruzji, Mołdawii, Chorwacji i Bułgarii. Wyłonieni w konkursie uczestnicy mieli pojechać na kilkudniowe warsztaty do Armenii, w których, poprzez wykonywane wspólnie zadania i projekty, mieli oni poznać wzajemnie swoje tradycje, historię, wartości, a także szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe. Miało zatem dojść do spotkania kultur, w ramach którego można było zaobserwować procesy składające się na międzykulturowość, m.in. wzajemna wymiana doświadczeń, czy budowanie konsensusu i porozumienia podczas wykonywania wspólnych zadań. Była to także okazja do przełamywania barier kulturowych, w tym także tych pomiędzy słyszącymi i Głuchymi.

---

⁸² http://www.pzg.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=342:midzykulturowe-mosty-zjednoczonej-europy&catid=18:gowna

Aktywna młodzież mieszka w Warszawie

Finansowany od 2013 roku przez Urząd Miasta Stołecznego Warszawy projekt mający charakter konkursu grantowego, którego operatorem jest Zarząd Główny Polskiego Związku Głuchych. Konkurs skierowany jest do nieformalnych grup uczniów szkół gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych. W każdej grupie przynajmniej połowę uczestników muszą stanowić osoby niesłyszące. Projekt musi dotyczyć jednego z czterech wymienionych poniżej tematów:

- Kultura Głuchych dawniej i dziś,
- Historia Głuchych,
- Sztuka Głuchych,
- Dlaczego warto znać język polski?

Jednym z laureatów konkursu była nieformalna grupa Młodzi Migają Muzykę, która zgłosiła projekt „Warszawa w rękach Młodych Migających Muzykę”. Zespół przygotował trzy teledyski do znanych piosenek o Warszawie przetłumaczonych na Polski Język Migowy, w tym do „Snu o Warszawie” Czesława Niemena. Innym laureatem tego samego konkursu była nieformalna grupa młodzieży Barok, która przygotowała przedstawienie historyczne na temat Warszawy w okresie baroku⁸³.

„PLAY.LEARN.LINK.TEACH”/ „GRAJ.UCZ SIĘ. ŁĄCZ.UCZ INNYCH”

Projekt sfinansowany przez Polsko-Litewski Fundusz Wymiany Młodzieży⁸⁴ odbył się w sierpniu 2013 roku i obejmował tygodniowe spotkanie czterech grup: polskiej, litewskiej, Głuchych polskich i Głuchych litewskich (24 osoby), którzy wspólnie uczestniczyli w warsztatach mających na celu kulturowe zapoznanie się ze sobą uczestników⁸⁵. W programie były m.in. zajęcia kulinarne, czy taneczne, pozwalające uczestnikom zapoznać się z kulturową różnorodnością w Europie Środkowo-Wschodniej. Sedno akcji stanowił dobór grup, ponieważ mieszały się tutaj dwa podziały: narodowy i ten dotyczący nie/słyszenia.

YouPeA – Youth Peer Animators (Stowarzyszenie Edukacji Nieformalnej „Meritum”)

Stowarzyszenie Edukacji Nieformalnej „Meritum” zorganizowało w roku 2013 projekt sfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach programu „Młodzież w działaniu”. Projekt był skierowany zarówno do słyszących, jak i do g/Głuchych. Jego celem było wyłonienie młodych liderów,

⁸³ http://pzg.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=392:aktywna-modzie-mieszka-w-warszawie-podsumowanie-kolejnych-projektow&catid=18:gowna

⁸⁴ <http://www.pzg.org.pl/rokdownloads/SC/Sprawozdanie%20satutowe%20PZG%20za%202013r.pdf>

⁸⁵ <http://www.pzg.org.pl/rokdownloads/SC/Sprawozdanie%20satutowe%20PZG%20za%202013r.pdf>

którzy będą umieli zmobilizować grupę osób wokół jakiegoś przedsięwzięcia oraz zarządzać tzw. zasobami ludzkimi⁸⁶, czyli wypracowywać kompromisy oraz rozładowywać napięcia. Chodziło przede wszystkim o animatorów kultury, czyli osoby, które będą umiały właściwie zorganizować danej grupie czas poprzez zajęcia i warsztaty o charakterze artystycznym. W rekrutacji najważniejszym czynnikiem była umiejętność zbudowania pozytywnych relacji interpersonalnych w grupie, otwarte nastawienie oraz kreatywność pozwalająca wynajdywać wciąż różne rozwiązania w nieprzewidzianych sytuacjach. Do udziału mogli się także zgłaszać g/Głusi, którzy mieli takie zdolności i byli w stanie podołać zadaniu organizowania czasu większej grupie.

Dni Kultury Głuchych

Projekt jest inicjatywą Oddziału Łódzkiego Polskiego Związku Głuchych i wspiera go finansowo Zarząd Województwa Łódzkiego. Pomysł na zorganizowanie Dni Kultury Głuchych zrodził się w Łodzi w 2011 r. i od tego czasu odbyły się trzy razy z rzędu. Głównym celem imprezy jest zapoznanie słyszących z twórczością Głuchych artystów i jednocześnie wzbudzenie w głuchych poczucia dumy z bycia Głuchym oraz zintegrowanie środowiska osób niesłyszących. Program obejmuje warsztaty dla g/Głuchych, występy osób niesłyszących (np. pantomima, poezja migana) i wystawy prac Głuchych artystów – przede wszystkim malarzy, rzeźbiarzy, a także fotografów. Zazwyczaj zaprasza się też wiele znanych osobistości ze świata kultury, którzy mają okazję zapoznać się z twórczością Głuchych i udzielić im profesjonalnych rad. Organizowane są też pokazy filmów z napisami. Podobne założenia przyświecały projektowi Towarzystwa Przyjaciół Głuchoniewidomych, które organizuje w Olsztynie Ogólnopolski Festiwal Twórczości Wszelakiej Osób Głuchoniewidomych sponsorowany przez m.in. PGNiG i Fundację Żak⁸⁷. Również podobne założenia przyświecały projektowi Warszawski Festiwal Kultury Głuchych, w ramach którego odbywały się pokazy filmowe, wystawy twórczości Głuchych, warsztaty języka miganego, a także konkursy humoru Głuchych z nagrodami. Jego głównym celem było pokazanie publiczności specyfiki Kultury Głuchych oraz przekonanie ich o tym, że Głuchota nie jest niepełnosprawnością⁸⁸. W podobnym duchu zorganizowana została Głucha Noc, czyli przedbożonarodzeniowy projekt grupy Migawki, we współpracy m.in. z Instytutem Polskiego Języka Migowego⁸⁹, który poprzez zaproszenie Głuchych mimów, projektantów mody, tancerzy, a także poetów, miał pokazać twórczość Głuchych oraz dzielić się nią ze słyszącymi.

⁸⁶ http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CCgQFjAC&url=http%3A%2F%2Fxa.yimg.com%2Fkq%2Fgroups%2F14215801%2F1861341303%2Fname%2FYouPeeA-WT.pdf&ei=RJ_zU6KrJcnmyQPI8oLACA&usq=AFQjCNE7J8aWAw3VTHRSceqk7fzEHL0y8w&bvm=bv.73231344,d.bGQ

⁸⁷ <http://tpg.org.pl/regiony/relacja-z-v-ogolnopolskiego-festiwalu-tworczosci-wszelakiej-osob-gn/>

⁸⁸ http://www.stpjm.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=160:ii-warszawski-festiwal-kultury-guchych&catid=1:latest-news&Itemid=206&lang=en

⁸⁹ <http://www.deaf.pl/index.php?topic=10856.0>

Magiczna Europa

Europarlamentarzysta Rafał Trzaskowski należy do frakcji Europejskiej Partii Ludowej i zorganizował konkurs dla g/Głuchych, w ramach którego chętni wysyłali do jego biura fotografie na temat: „Moje wakacje w Unii Europejskiej”. Następnie eksperci wybrali dziesięć z nich i umieścili na stronie internetowej, na której odbyło się głosowanie. Zwycięzcy otrzymywali możliwość wzięcia udziału w tygodniowym stażu w Brukseli, w trakcie którego mogli się przekonać, że Parlament Europejski jest instytucją, w której pracuje wiele osób mówiących językiem migowym⁹⁰. Konkurs ma przybliżyć Parlament Europejski g/Głuchym obywatelom w myśl zasady legitymacji demokratycznej, a także pokazać, że urzędnicy są wrażliwi na ekspresję artystyczną g/Głuchej młodzieży. Dotychczas odbyły się dwie edycje konkursu. Więcej informacji na ten temat można uzyskać na stronach Rafała Trzaskowskiego <http://www.trzaskowski.pl/>.

5 zmysłów

5 zmysłów to wspólny mianownik takich projektów skierowanych do osób niesłyszących jak „5zmysłów. Pauza” i „5zmysłów. Audiodeskrypcja”, a także skierowanego do osób głuchoniewidomych projektu „5zmysłów.eMOTION”. Wszystkie zostały zorganizowane w Poznaniu przez Stowarzyszenie Edukacyjne MCA oraz Agencja More Than One Production.

Projekt „5 zmysłów. Pauza” ma charakter wydarzenia edukacyjnego i zarazem kulturalnego. W ramach projektu zostały zorganizowane skierowane do społeczności osób niesłyszących warsztaty muzyczne i wokalne z udziałem muzyków i muzykologów oraz specjalistów języka migowego. Rezultatem cyklu spotkań były próby, podczas których Orkiestra Kameralna Polskiego Radia „Amadeus” pod dyrygenturą Agnieszki Duczmal wraz z grupą osób niesłyszących przygotowywała utwór, wykonany na koncercie finałowym, który odbył się 14 listopada 2012 r. w Auli Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Podobny charakter mają pozostałe projekty, które zostały po sukcesie „5zmysłów. Pauza”.

Należy zaznaczyć fakt, że organizatorom udało się zaangażować w projekt znaną i cenioną Orkiestrę Kameralną Polskiego Radia „Amadeus” oraz inne instytucje działające w sferze kultury takie jak Centrum Kultury „ZAMEK”, Galeria Miejska „Arsenał”, Teatr Polski w Poznaniu czy Związek Kompozytorów Polskich. Ponadto organizatorzy uzyskali wsparcie finansowe swojego przedsięwzięcia ze znacznej liczby źródeł: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Miasto Poznań, Wojewoda Wielkopolski i Powiat Poznański. Organizatorom udało się również, co nie zdarza się często w tego rodzaju projektach,

---

⁹⁰ http://www.europarlament.pap.pl/palio/html.run?_Instance=cms_ep.pap.pl&_PageID=1&_menuId=16&_nrDep=2019&_Checksum=-982231389

uzyskać wsparcie finansowe instytucji komercyjnych, a konkretnie: Banku Zachodniego WBK, ENEA S.A. i Dalki Poznań.

Więcej informacji o projekcie można uzyskać na stronach: <http://www.platformakultury.pl/artykuly/116886-5-zmyslow-pauza--prospoleczny-projekt-edukacji-kulturalnej.html> i <http://pauza.5zmyslow.pl/>.

Zapisać ciszę

Projekt Innowacyjny „Zapisać ciszę” realizowany jest od 2014 roku przez Centrum Zespołów Analityczno-Strategicznych Sp. z o.o. w partnerstwie z Polskim Związkiem Głuchych ze środków Unii Europejskiej na podstawie umowy z Województwem Mazowieckim, w imieniu którego działa Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych. Celem projektu jest stworzenie systemu nauczania języka migowego dla młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych z wykorzystaniem zapisu SignWriting. Pozwoli to zastąpić istniejące skomplikowane sposoby zapisu języka migowego (np. gestografia, ryciny), utrudniające uczącym się języka migowego możliwość zapisywania, notowania, samodzielnej pracy domowej. Konsekwencją tego jest niska efektywność nauczania języka migowego.

W związku z tym, że język migowy i sposoby jego zapisu stanowią element kultury Głuchych program ten w niniejszym opracowaniu został uznany za kulturowy. Niemniej jednak wnioskodawcy, wskazując na celowość projektu, zaznaczali przede wszystkim fakt, że pomoże on w przyszłości poprawić sytuację osób niesłyszących na rynku pracy i zmniejszy zagrożenie wykluczenia społecznego. Więcej informacji na temat projektu można znaleźć na stronie <http://www.zapisaccisze.pl/index.php/cele>.

EuroSign

Projekt EuroSign jest drugim dużym projektem dotyczącym języka migowego finansowanym ze środków Unii Europejskiej (w ramach Lifelong Learning Programme). Dwuletni projekt realizuje międzynarodowe konsorcjum jednostek akademickich kierowane przez Centre for Community Engagement Uniwersytetu Sussex w Brighton. Polskę reprezentuje Pracownia Lingwistyki Migowej Uniwersytetu Warszawskiego. Ponadto w projekt zaangażowane są: Instytut Niemieckiego Języka Migowego w Hamburgu oraz Czeska Izba Tłumaczy Języka Migowego w Pradze. Projekt ma na celu opracowanie materiałów dydaktycznych na potrzeby szkolenia osób znających dwa języki migowe do pracy w charakterze tłumaczy. Pozwoli to uniknąć sytuacji, w których konieczne jest tłumaczenie za pośrednictwem trzeciego języka fonicznego (np. podczas wydarzeń międzynarodowych z udziałem Głuchych). Bezpośrednie tłumaczenie pomiędzy dwoma narodowymi języ-

kami migowymi znacznie zwiększy efektywność tłumaczonej komunikacji. Kształcenie tłumaczy posługujących się dwoma językami migowymi stanowi właśnie cel projektu EuroSign. Jak podają polscy uczestnicy projektu: „w ramach projektu EuroSign zostanie utworzony serwis internetowy oferujący naukę w systemie e-learningowym, opracowane zostaną materiały dydaktyczne w postaci publikacji książkowej, jak również nagrań video. Przeprowadzone zostaną wywiady z tłumaczami języków migowych oraz osób korzystających z usług tłumaczenia. Specjalne komisje eksperckie powołane na potrzeby projektu pomogą wskazać kierunki i możliwości rozwoju kwalifikacji tłumaczy pracujących pomiędzy dwoma narodowymi językami migowymi”. Cytat i informacje zostały zaczerpnięte ze strony <http://www.plm.uw.edu.pl/pl/node/133>, na której można dowiedzieć się więcej o projekcie.

Usłyszeć teatr

Stowarzyszenie Teatru Konsekwentnego w ramach projektu realizowanego z funduszy Stołecznego Centrum Edukacji Kulturalnej od 2010 zaadoptowało wybrane przedstawienia teatralne z repertuaru, tak aby były dostępne dla ludzi głuchych i niedosłyszących. Projekt zakłada umożliwienie odbiorcom aktywnego uczestnictwa w sztuce, poprzez organizację autorskich Spotkań Teatralnych (lekcje w Galerii, spektakle teatralne, warsztaty z aktorami, szkolenia dla kadry). Przedstawienia teatralne tłumaczone są na żywo na język migowy. Projekt zakłada przeprowadzenie 40 spotkań teatralnych. Można powiedzieć, że projekt ten ma założenia podobne do działań Fundacji Kultury bez Barrier mających na celu udostępnienie przedstawień teatralnych. Różnice polegają na tym, że w wypadku FKbB spektakle nie są tłumaczone na język migowy, lecz udostępniane są napisy. Nie ma tam również tak intensywnych interakcji z Głuchymi (warsztaty z aktorami, itd.) Natomiast działania FKbB mają bardziej zróżnicowany charakter (udostępniane są nie tylko spektakle teatralne) i są przewidziane na realizację w dłuższej perspektywie czasowej. Więcej informacji na temat projektu można znaleźć m.in. na stronie <http://www.scek.pl/teatr/stara-prochownia/uslyszec-teatr-projekt-adresowany-do-osob-nieslyszacych-i-niewidzacych>.

www.tv-deaf.com

Pod tą nazwą, będącą jednocześnie adresem strony internetowej, kryje się międzynarodowy projekt realizowany w ramach programu Grundtvig stanowiący część programu finansowanego ze środków Unii Europejskiej programu Socrates i obejmujący działania na rzecz kształcenia dorosłych (Long life learning). Projekt realizowany był w latach 2011-2013 przez międzynarodowe konsorcjum organizacji z Hiszpanii, Rumunii, Turcji, Grecji i Polski, która była reprezentowana przez Rzeszowski Klub Sportowy Głuchych RES-GEST.

Celami projektu były:

- zmniejszenie barier w dostępie do informacji i komunikowaniu się osób niesłyszących,
- podniesienie kwalifikacji tłumaczy języka migowego w zakresie prowadzenia edukacji osób niesłyszących,
- stworzenie możliwości wymiany doświadczeń tłumaczy języka migowego i osób niesłyszących.

Realizacja tak określonych celów polegała między innymi na przygotowaniu:

- strony internetowej www.tv-deaf.com z materiałami edukacyjnymi o innych krajach,
- filmów w języku migowym,
- multimedialnego słownika języka migowego, wraz z rozmówkami na DVD i na stronie internetowej,
- programu szkoleń dla tłumaczy języka migowego.

Wśród informacji o programie można przeczytać, że uczestników aktywnie zaangażowanych w działania krajowe było ponad 3000. Działania z pierwszej edycji projektu są kontynuowane w drugiej edycji realizowanej od roku 2014. Więcej informacji o projekcie można znaleźć na stronie <http://www.grundtvig.org.pl/category/kraje/grecja>.

Nie Bądź Głuchy na Kulturę

Jeden z większych projektów edukacyjno-kulturalnych na rzecz osób niesłyszących realizowany obecnie w Polsce ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod patronatem Narodowego Centrum Kultury. Operatorem projektu realizowanego w latach 2013-2014 jest Krakowska Fundacja Rozwoju Edukacji Niesłyszących im. Marka Mazurka „Między Uszami”. Projekt prowadzony jest równoległe na dwóch płaszczyznach: naukowej oraz kulturalnej. Na pierwszej z nich prowadzone są badania dotyczące szans i barier dla uczestnictwa Głuchych w życiu kulturalno-artystycznym. Składa się na nie analiza dotychczasowej działalności instytucji i organizacji kulturalnych na rzecz osób głuchych oraz zweryfikowanie postaw, świadomości i motywacji samych osób głuchych do udziału w życiu kulturalno-artystycznym. Niniejszy raport desk research powstał w ramach omawianego projektu.

Drugą część projektu stanowią działania mające charakter animacji kulturowej osób niesłyszących. W ramach tej części przewidziano między innymi:

- Festiwal Poezji Miganej, który odbył się w czerwcu 2014 roku w Klubie Rotunda w Krakowie. W ramach Festiwalu zaprezentowano różnorodną twórczość artystów głuchych – poezja miga-

na, pantomima, kabaret, performance, fotografia, malarstwo, grafika – oraz wykłady na temat kultury Głuchych. Głównym punktem Festiwalu był konkurs poezji miganej.

- Laboratorium kultury Głuchych – regionalne spotkania (np. w Katowicach), w ramach których przedstawiana jest twórczość niesłyszących artystów. Nie ma ograniczeń tematycznych i formalnych. W ramach laboratoriów swój dorobek przedstawili malarze, fotograficy, tancerze, artyści estradowi, a nawet projektanci mody.

Należy dodać, że w ramach projektu przygotowywana jest lista twórców niesłyszących. Strona projektu: <http://www.kulturagluchych.pl/>. Więcej o projekcie: <http://www.nck.pl/artykuly/101853-projekt-nie-badz-gluchy-na-kulture.html>

Przetłamać ciszę

Projekt realizowany w 2013 roku przez Stowarzyszenie Kulturalne „Viva art” oraz Centrum Spotkań Europejskich „Światowid” w Elblągu w ramach zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, zleconych przez Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego i współfinansowany ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Mimo tego, że projekt został wpisany w zakres zadań zawodowych i społecznych, to ma on charakter kulturowy. Podczas projektu zorganizowane zostały zajęcia w grupach takie jak m.in. warsztaty umiejętności i kompetencji społecznych, warsztaty artystyczne – plastyczne, teatralne, seans filmowy z napisami połączony z edukacją filmową – oraz wystawa fotografii niesłyszących laureatów ogólnopolskich konkursów fotograficznych i wystawa prac plastycznych wykonanych przez osoby z uszkodzeniem słuchu, a także integracyjne warsztaty PJM dla osób niesłyszących oraz wolontariuszy.

Bardziej szczegółowe informacje na temat projektu można znaleźć na stronie: <http://swiatowid.elblag.pl/pl/nasze-projekty/prze-amac-cisz/>

Muzea bez barier

Jest to przykład projektu przygotowanego przez międzynarodowe konsorcjum instytucji kultury (muzea) z Polski (z terenu województwa podkarpackiego), Ukrainy i Białorusi. Liderem tego realizowanego w latach 2013-2015 projektu jest Muzeum Regionalne w Stalowej Woli. Projekt realizowany jest ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Współpracy Transgranicznej. Celem projektu jest wspieranie procesów rozwojowych w zakresie minimalizowania barier w dostępie do kultury osób niepełnosprawnych. Nie jest więc to projekt mający jedynie aktywizować osoby niesłyszące. Niemniej jednak z punktu niniejszego opracowania ważne jest, że jedno dwudniowe szkolenie zorganizowane we współpracy z Stowarzyszeniem Kulturalno-Sportowym Niesły-

szących „Surdostal” w Stalowej Woli poświęcono sposobom usuwania barier przeszkadzającym niesłyszącym w dostępie do muzeów. Odbiorcami przekazu byli więc pracownicy muzeów a nie osoby niesłyszące. Więcej informacji na temat projektu można znaleźć na stronie internetowej: <http://muzeabezbarier.wordpress.com/page/2/>.

Podsumowanie

Na podstawie przeanalizowanych projektów można wyciągnąć następujące wnioski dotyczące ich funkcjonowania:

- Wśród skierowanych do osób g/Głuchych projektów społecznych te o charakterze edukacyjno-kulturowym stanowiły niewielką część w porównaniu z projektami aktywizacji zawodowej.
- Szczególnie mało społecznych projektów edukacyjno-kulturowych znalazło się w grupie projektów o dużych budżetach (np. tych finansowanych w ramach programów Unii Europejskiej).
- Projekty edukacyjno-kulturowe najczęściej mają charakter lokalny. Rzadko są to projekty ogólnopolskie, a tylko w wyjątkowych przypadkach międzynarodowe.
- Jednym z popularniejszych źródeł finansowania projektów są programy aktywizacji organizacji społecznych jednostek samorządu terytorialnego różnego szczebla. W bardzo małym stopniu inicjatywy są wspomagane środkami przekazanymi przez przedsiębiorstwa.
- Współpraca różnych organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niesłyszących jest ograniczona. Znaczna część przedsięwzięć jest realizowana przez jedną organizację, a w pozostałych przypadkach współpraca najczęściej polega jedynie na przekazywaniu informacji o wydarzeniach przygotowanych przez inną fundację bądź stowarzyszenie. Taka sytuacja po części wynika ze wspomnianego już faktu, iż większość projektów jest relatywnie mała.
- Stosunkowo rzadko współorganizatorem projektów są lokalne instytucje kultury.
- Jeżeli przyjąć, że ze względu na cel wśród projektów społecznych można wyróżnić projekty systemowe, innowacyjne (oddolne), aktywizacyjne, badawcze oraz informacyjno-promocyjne, szkoleniowo-doradcze, to wśród projektów dominują te o charakterze aktywizacyjnym. Pojedyncze przedsięwzięcia mają charakter projektów badawczych (np. Nie bądź głuchy na kulturę) oraz innowacyjnych (np. projekt „Zapisać ciszę”).
- Wśród działań najczęściej realizowanych w ramach projektów można wyróżnić:
  - Udostępnianie osobom g/Głuchym pewnych treści kulturowych (filmów, przedstawień teatralnych), co czasami połączone jest z warsztatami na temat sztuki. Ten charakter mają najczęściej projekty realizowane na skalę lokalną.
  - Konkursy i wydarzenia artystyczne w ramach których swoją twórczość prezentują

niestyszący artyści. Tego rodzaju przedsięwzięcia najczęściej miały charakter ponadlokalny i stanowiły one relatywnie duży odsetek projektów o zasięgu krajowym.

- Studia nad językiem migowym i próby jego implikacji w różnych sferach życia. Do tej grupy można zaliczyć m.in. dwa z większych projektów: EuroSign oraz Zapisać ciszę.
- Większość projektów nie ma charakteru integracyjnego; tzn. nie zakłada się wspólnego udziału zarówno osób niestyszących jak i słyszących. Jeszcze mniej liczne są projekty skierowane do pracowników instytucji kultury w celu uwrażliwienia ich na sytuację osób niestyszących (wyjątek stanowi projekt pt. Muzea bez barier).
- Znaczna część projektów ma charakter jednorazowej akcji, która po ukończeniu trwania projektu nie jest kontynuowana.

10. Wnioski i rekomendacje działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w kulturze osób g/Głuchych

Podsumowując całość zebranych materiałów należy uznać, iż w Polsce istnieje wiele inicjatyw mających na celu animację uczestnictwa w kulturze osób g/Głuchych. Na miano podmiotów najaktywniej kreujących życie kulturalne osób niesłyszących zasługują placówki oświatowe i organizacje pozarządowe. Ogromna rola placówek oświatowych wynika z tego, że młodzi niesłyszący spędzają w nich dużo czasu (zwłaszcza w szkołach średnich z internatem) i tam są kształtowane ich wzory zachowań kulturowych. W szkołach oprócz obowiązkowych zajęć rozwijających kapitał kulturowy (np. z języka polskiego czy historii) organizowane są wycieczki (np. do muzeów, kin czy teatrów) oraz kółka zainteresowań artystycznych (np. plastyczne czy teatralne). Z przeprowadzonych w ramach niniejszego projektu badawczego wywiadów fokusowych z niesłyszącymi twórcami wynika, że w znacznej liczbie przypadków to nauczyciele zainspirowali swoich podopiecznych do podjęcia działań twórczych.

Organizacje pozarządowe stanowią niezwykle istotne uzupełnienie i rozwinięcie działań placówek edukacyjnych na rzecz uczestnictwa g/Głuchych w kulturze. Istotna jest ich rola przede wszystkim wśród dorosłych niesłyszących, którzy w znacznie mniejszym stopniu uczestniczą w życiu kulturalnym organizowanym i animowanym przez placówki edukacyjne. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat rola organizacji pozarządowych w tym zakresie mocno się zmieniła. Przed rokiem 1989 Polski Związek Głuchych był organizacją wiodącą, niemal monopolistyczną (nie licząc różnych inicjatyw pozaformalnych, w tym działań kulturowych organizowanych na przykład przez duszpasterstwa osób niesłyszących), w sferze działań na rzecz aktywizacji kulturowej głuchych. W okresie transformacji ustrojowej PZG wciąż był podstawową organizacją skupiającą osoby g/Głuche, ale skala jego działalności kulturowej zmniejszyła się z powodu głębokiego kryzysu finansów publicznych i mniejszych dotacji. W tym czasie zaczęły powstawać liczne głównie działające lokalnie organizacje pozarządowe wspierające osoby niesłyszące przede wszystkim w wymiarze socjalno-bytowym ale też integracyjno-kulturowym. Znaczenie organizacji pozarządowych w kreowaniu życia kulturalnego g/Głuchych zaczęło się dynamicznie zwiększać w połowie pierwszej dekady XXI wieku, kiedy, jak to stwierdzono w jednym z wcześniejszych rozdziałów, powstawać zaczęły liczne odwołujące się do koncepcji kultury Głuchych organizacje pozarządowe animujące życie kulturowe tego środowiska. Na znaczny wzrost inicjatyw na rzecz aktywizacji

kulturowej g/Głuchych w tym okresie miało rozpowszechnienie się po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej konkursów grantowych (finansowanych nie tylko ze środków Unii Europejskiej oraz podmiotów zagranicznych; za sprawą nauki instytucjonalnej taką formę redystrybucji środków coraz częściej zaczęły stosować również polskie instytucje i jednostki samorządu terytorialnego), w których głównie organizacje pozarządowe zdobywały środki na realizację swoich projektów społeczno-kulturowych. W takich warunkach instytucjonalnych wyraźnie wzrosła rola omawianych organizacji, które w znacznym stopniu przyczyniają się do niespotykanej wcześniej aktywizacji kulturowej osób g/Głuchych.

Należy podkreślić rozkwit życia kulturalnego g/Głuchych w ostatniej dekadzie. Nigdy wcześniej nie organizowano w Polsce tylu festiwali i wydarzeń kulturowych g/Głuchych. Nigdy nie pisano tyle na temat twórczości g/Głuchych, i nie interesowano się kulturą Głuchych w takim stopniu jak obecnie. Również Internet pozwolił wykorzystać niespotykane wcześniej możliwości przezwyciężenia różnych form wykluczenia i uczestnictwa w życiu kulturalnym i dostępie do informacji. Również w ostatnim okresie, a dokładnie w 2011 roku, przyjęta została ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się oraz powołano gremia doradcze mające reprezentować interesy niesłyszących (Rada Języka Migowego oraz Zespół ds. Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich). Wreszcie, w ciągu ostatnich dziesięciu lat znacznie wzrosła liczba programów telewizyjnych dostosowanych do potrzeb osób niesłyszących oraz zaczęto adaptować do ich potrzeb inne instytucje kultury (np. muzea i teatry).

Jak widać, wiele pozytywnych procesów miało miejsce w ostatniej dekadzie. Nie znaczy to jednak, że niesłyszący nie są w żaden sposób wykluczeni i są im zapewnione optymalne warunki uczestnictwa w kulturze. Raczej można powiedzieć, że dopiero rozpoczął się proces przezwycięzania wykluczeń. Bariery utrudniające uczestnictwo w kulturze osób niesłyszących mają różnorodny charakter. Po pierwsze, można wyróżnić bariery ekonomiczne. W trakcie badań sondażowych realizowanych w ramach niniejszego projektu badawczego drugą najczęściej wymienianą przez respondentów barierą uczestnictwa były niewystarczające środki finansowe oraz brak czasu związany z poszukiwaniem pracy. Jest to rezultat większej konkurencyjności i braku niektórych form zabezpieczenia socjalnego wcześniej gwarantowanych przez państwo. Trzeba również zaznaczyć, że bariera ekonomiczna ogranicza nie tylko uczestnictwo w kulturze jednostek, ale również działania organizacji i instytucji na ich rzecz. Drugą barierą jest niedostateczna dostępność tłumaczy języka migowego w urzędach i instytucjach kultury. Po trzecie, barierą jest niedostosowanie do potrzeb osób niesłyszących znacznej części programów telewizyjnych oraz instytucji kultury (np. muzeów czy teatrów). Należy również mocno podkreślić, że wiele z opisanych w tym raporcie działań prowadzonych było tylko w określonych regionach i czasami dostępna dla ograniczonej

liczby osób. Innymi słowy, mimo tego że udało się znaleźć znaczną liczbę różnorodnych inicjatyw realizowanych w ostatniej dekadzie na rzecz uczestnictwa w kulturze osób niesłyszących, to nie wszyscy mogli z nich w równym stopniu skorzystać (w podsumowaniu rozdziału o działalności organizacji pozarządowych zaznaczona została kwestia różnego poziomu intensywności działalności organizacji w poszczególnych województwach). Trzeba również zwrócić uwagę, że konsekwencją obecnie coraz bardziej znaczącego modelu finansowania działań społeczno-kulturowych w postaci konkursów grantowych na projekty społeczne jest swoista jednorazowość bądź krótkoterminowość działań. System ten polega na tym, że jakaś organizacja pozarządowa lub inny podmiot otrzymuje wsparcie na konkretne, jednorazowe przedsięwzięcie albo trwający najczęściej rok albo dwa projekt i po tym okresie realizowane zadania zostają zawieszane (o ile nie uda się uzyskać środków na kontynuację działań, co wcale nie jest regułą). Tym samym brakuje bardziej długofalowych, w większym stopniu skoordynowanych i realizowanych na większą skalę (ogólnopolską) działań. Inne, bardziej szczegółowe, problemy ograniczające uczestnictwo w kulturze osób niesłyszących zostały wskazane w podsumowaniach poszczególnych rozdziałów.

Okazuje się więc, że mimo pozytywnych zmian w ostatnim okresie, wciąż istnieje wiele poważnych barier utrudniających uczestnictwo w kulturze osób niesłyszących. Z różnych powodów nie są też wykorzystywane w pełni możliwości oferowane w ramach aktualnie funkcjonującego systemu. Dlatego można wyróżnić kilka rodzajów posunięć, które pozwolą zoptymalizować działania na rzecz uczestnictwa w kulturze osób g/Głuchych. Dla porządku można wprowadzić rozróżnienie proponowanych rekomendacji na działania organizacyjne i systemowe.

Przez działania organizacyjne rozumiany jest sposób funkcjonowania środowiska g/Głuchych, a zwłaszcza organizacji pozarządowych działających na ich rzecz. Organizacje pozarządowe często odgrywają funkcję organizacji lobbujących na rzecz rozwiązania określonych problemów i wdrożenia pewnych działań. Dzięki organizacjom pozarządowym władze jednostek mogą dostrzec pewne problemy. Ponadto organizacje pozarządowe mogą stać się również partnerem, którym jednostki samorządu zlecają pewne zadania albo wspierają w ramach wsparcia aktywności obywatelskiej. Jak już stwierdzono w tym rozdziale, w Polsce mamy do czynienia z nową sytuacją, gdzie w ostatnim czasie powstało wiele charakteryzujących się różnym poziomem kultury organizacyjnej pozarządowych organizacji działających na rzecz aktywizacji kulturowej g/Głuchych. Rozdrobniona struktura organizacyjna może prowadzić do słabego przepływu informacji (np. o otwieranych konkursach grantowych) w środowisku które ma wspólne interesy oraz do niepotrzebnego powielania niektórych działań przez poszczególne organizacje. Można wręcz powiedzieć, że system konkursów grantowych wprowadza do pewnego stopnia konkurencję pomiędzy organizacjami, które łączy wspólny cel (działanie na rzecz aktywizacji kulturowej osób

nieślyszących. Do tego dochodzi jeszcze fakt, że wiele organizacji zostało założonych niedawno i ich działacze nie mają wielkiego doświadczenia w zdobywaniu funduszy w konkursach grantowych. W związku z tym, że coraz powszechniejsza jest wiedza o obecnym modelu finansowania działalności publicznej, powstają ciągle nowe organizacje i coraz liczniejsze są próby uzyskania funduszy poprzez wspomniane konkursy. Niemniej jednak można zakładać, że skuteczność zdobywania grantów jest bardzo zróżnicowana i w ten sposób pośrednio defaworyzuje się osoby zrzeszone w małych, lokalnych organizacjach, z regionów biedniejszych i ze stosunkowo małą liczbą osób z odpowiednim wykształceniem i kompetencjami, które potrafiłyby odpowiednio przygotowywać wnioski grantowe. W tak zdiagnozowanej sytuacji wydaje się, że wskazane są dwa podstawowe kierunki działań:

1. Kształcenie liderów. W świetle przeprowadzonych w różnych grupach kulturowych badań nie ulega wątpliwości, że kompetencje oraz liczba liderów stanowi koło zamachowe działalności danego środowiska. Dlatego w celu zwiększenia skuteczności działań organizacji pozarządowych na rzecz aktywizacji kulturowej g/Głuchych konieczne jest wykształcenie kompetentnych liderów środowiska, którzy będą mobilizować do działań. Z tego powodu wskazane jest nie tyle przygotowanie projektu i uzyskanie grantu na jakieś pomijane do tej pory działania animacji kulturowej (choć to także może być istotna forma działania), ale też organizowanie ogólnopolskich cykli szkoleń dla członków organizacji zrzeszających osoby nieślyszące z zakresu przygotowania wniosków grantowych, zarządzania projektami, fundraisingu i zarządzania zasobami ludzkimi oraz prawa czy rachunkowości. Obrazowo można powiedzieć, że ten postulat sprowadza się do zasady: dać wędkę a nie rybę. Dotychczas ten aspekt wspierania środowiska nieślyszących był całkowicie nieobecny.
2. Koordynacja działań organizacji pozarządowych. W jednym z poprzednich akapitów wskazane zostały już takie wady rozdrobnionej struktury organizacji pozarządowych jak słaby obieg informacji oraz zbędne powielanie niektórych działań. W sytuacji dominacji paradygmatu pluralizmu życia społecznego nie jest jednak możliwe przezwycięzenie tych słabości poprzez powołanie jednej organizacji reprezentującej środowisko na zasadach podobnych do tych, na których funkcjonował Polski Związek Głuchych w okresie PRL. Jest natomiast możliwe stworzenie koalicji albo federacji niezależnych organizacji działających na rzecz środowiska nieślyszących. Ze względu na prawdopodobny opór części grupy nie powinien to być PZG, lecz nowa organizacja zajmująca się nie tyle stricte działalnością na rzecz aktywizacji kulturowej czy pomocy socjalnej, ale koordynacją współpracy. Taka platforma działająca pod pewnymi względami podobnie do Stowarzyszenia Klon/Jawor mogłaby stać się forum uczestniczącym w nim na równych prawach organizacji które pozwalałoby:

- wymieniać się informacjami o m.in. konkursach grantowych, zmieniających się przepisach prawnych;
- pomagać znaleźć krajowych i zagranicznych partnerów do konsorcjów projektowych (co pozwalałoby ubiegać się o większe fundusze);
- prowadzić bazę danych organizacji działających na rzecz g/Głuchych, a także projektów i dobrych praktyk;
- inicjować wspólne projekty realizowane symultanicznie w różnych regionach;
- organizować szkolenia dla liderów środowiska (m. in. takie, o których była mowa w poprzednim punkcie; sama organizacja-platforma mogłaby powstać jako efekt projektu kształcącego liderów);
- integrować środowisko;
- monitorować potrzeby środowiska g/Głuchych i konsultować działania organizacji na ich rzecz;
- koordynować lobbing środowiska niesłyszących w instytucjach politycznych.

Druga grupa rekomendacji dotyczy działań systemowych, przez które rozumie się zmianę uwarunkowań prawno-instytucjonalnych funkcjonowania osób niesłyszących w Polsce. W tym wypadku, w przeciwieństwie do pierwszej grupy rekomendacji, inicjatywy nie mają charakteru oddolnego, lecz wymagają podjęcia pewnych działań ze strony organów państwowych.

1. Nowelizacja ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się. Przyjęta 19 sierpnia 2011 roku ustawa niewątpliwie świadczy o istotnej zmianie w polityce państwa wobec osób niesłyszących. Jest to pierwszy tego szczebla akt prawny mający znormalizować sytuację osób z niepełnosprawnościami sensorycznymi. Reguluje on prawa do korzystania z tłumacza języka migowego oraz powołuje Radę Języka Migowego. Niemniej jednak ustawa nie jest wolna od wad. Po pierwsze, część przepisów o dostępności do tłumaczy języka migowego pozostaje martwa, co powinno prowadzić do przemyślenia rozwiązań proponowanych w ustawie, tak aby zwiększyć ich skuteczność. Po drugie, prawo osób niesłyszących do korzystania z tłumacza zostało w paragrafie 5. ustawy ograniczone jedynie do organów administracji publicznej, jednostek Państwowego Ratownictwa Medycznego, podmiotów leczniczych, jednostek Policji i Straży Pożarnej. Należy rozważyć rozszerzenie tych uprawnień również na inne instytucje, zwłaszcza na instytucje kultury. Efektem ustawy niekoniecznie ma być zatrudnienie tłumaczy przez wszystkie instytucje kultury w danym regionie (co byłoby bardzo drogim rozwiązaniem), ale należy określić ustawowo zasady korzystania z instytucji kultury mającej specjalne potrzeby grupy osób z niepełnosprawnościami sensorycznymi. Mankamentem ustawy jest również to, że w ogóle nie bierze ona pod uwagę kulturowego aspektu wspomnianych

niepełnosprawności. Dla porównania warto zwrócić uwagę, że w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym określono zasady korzystania z języka danej mniejszości jako języka pomocniczego, a ponadto w artykule 18. zagwarantowano cały katalog praw kulturowych obejmujący zobowiązanie władzy publicznej do podejmowania odpowiednich środków (przede wszystkim w postaci dotacji celowych lub podmiotowych) w celu wspierania między innymi:

- 1) działalność instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczości mniejszości oraz imprez artystycznych mających istotne znaczenie dla kultury mniejszości;
- 2) inwestycje służące zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości;
- 3) wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku;
- 4) wspieranie programów telewizyjnych i audycji radiowych realizowanych przez mniejszości;
- 5) ochronę miejsc związanych z kulturą mniejszości;
- 6) działalność świetlicową;
- 7) prowadzenie bibliotek oraz dokumentacji życia kulturalnego i artystycznego mniejszości;
- 8) edukację dzieci i młodzieży realizowaną w różnych formach;
- 9) propagowanie wiedzy o mniejszościach;
- 10) inne zadania zmierzające do osiągnięcia celów, o których mowa w ust. 1, w szczególności realizowane w ramach programów wieloletnich.

Jak widać mniejszości narodowe i etniczne mają prawnie zapewniony szeroki wachlarz środków wspierania ich dziedzictwa kulturowego, którego nie gwarantuje się g/Głuchym postrzeganym jedynie przez pryzmat niepełnosprawności. Tymczasem istnieją podstawy pozwalające uznać kulturę Głuchych za kulturę mniejszościową. Uwzględnienie w aktach prawnych kulturowego wymiaru głuchoty pozwoliłoby uzupełnić socjalno-medyczne wsparcie kierowane do osób niepełnosprawnych o zapisy analogiczne do wyżej wymienionych, które ułatwiłoby ochronę oryginalnego dziedzictwa kulturowego g/Głuchych.

2. Instytucjonalizacja kultury Głuchych. Jednym z instrumentów realizacji polityki państwa jest powoływanie wyspecjalizowanych instytucji przybierających różne formy organizacyjne, które mają długofalowo realizować określone zadania finansowane regularnie z dotacji budżetowych. Ustawa z 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej przewiduje, że instytucje kultury takie jak na przykład muzea, biblioteki, galerie sztuki i ośrodki dokumentacji w różnych dziedzinach kultury powołują minister właściwy dla spraw

kultury i sztuki, inne naczelne lub centralne organy administracji państwowej albo wojewodowie. Takimi instytucjami są między innymi Instytut Książki, Polski Instytut Sztuki Filmowej, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Muzeum Narodowe w Warszawie czy Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej „Manggha” w Krakowie. Pod wieloma względami pożądanym byłoby utworzenie wyspecjalizowanej instytucji kultury zajmującej się, jak to określa przywołana uchwała w artykule 1., „tworzeniem, upowszechnianiem i ochroną” oryginalnego dziedzictwa kultury Głuchych. Muzeum historii kultury Głuchych połączone z biblioteką i ośrodkiem dokumentacji tej kultury mogłoby pełnić między innymi takie funkcje jak:

- edukacja słyszającej większości o sytuacji, problemach i twórczości niesłyszającej mniejszości (czyli funkcja podobna jak w wypadku Muzeum Historii Żydów Polskich);
- przełamywanie stereotypów, połączone z edukacją antydyskryminacyjną i promocją tolerancji poprzez organizację wspólnych wydarzeń artystycznych słyszających i niesłyszających uczniów i dorosłych;
- dokumentacja twórczości niesłyszających i promocja g/Głuchych twórców;
- aktywizacja kulturalna g/Głuchych i wspieranie ich twórczości;

Tego rodzaju instytucja mogłaby umożliwić realizację przynajmniej dwóch celów, które trudno jest osiągnąć organizacjom pozarządowym zaangażowanym w rozwój kultury Głuchych. Po pierwsze, za sprawą regularnego finansowania pozwoliłaby realizować cykliczne i długofalowe projekty kulturowe Głuchych. W ten sposób przełamana została by wcześnie w tym rozdziale słabość obecnego systemu w postaci akcyjności i jednorazowości działań realizowanych w ramach konkursów projektowych. Taka instytucja mogłaby również koordynować do pewnego stopnia działania poszczególnych organizacji pozarządowych i organizować szkolenia dla liderów społeczności g/Głuchych, o których była mowa w jednym z poprzednich punktów rekomendacji. Po drugie, za sprawą stabilnego wsparcia budżetowego i statusu instytucji publicznej miałaby znacznie większe szanse stać się szeroko rozpoznawalną jednostką docierającą do większej liczby g/Głuchych oraz słyszających odbiorców i podejmującą długofalowe działania na zdecydowanie większą skalę niż pełne dobrej woli, ale pozbawione regularnego wsparcia organizacje pozarządowe. W tym miejscu warto dodać, że z przeprowadzonego w ramach niniejszego projektu badania sondażowego wynika, że również sami zainteresowani dostrzegają potrzebę stworzenia tego rodzaju instytucji, o czym świadczą wnioski zawarte w raporcie z tych badań.

Kończąc niniejszy rozdział podsumowujący raport z badań typu desk research należy zaznaczyć, że celowo zdecydowano się ograniczyć rekomendacje do wskazania tylko kilku, ale za to dalekosiężnych propozycji działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w kulturze osób g/Głuchych w Polsce. Różne przykłady działań i dobrych praktyk można znaleźć w poszczególnych rozdzia-

łach oraz ich podsumowaniach. Niemniej jednak w trakcie zbierania danych coraz wyraźniejszy dla zespołu badawczego stawał się brak myślenia w szerszej perspektywie czasowej o uczestnictwie w kulturze osób g/Głuchych i miejscu kultury Głuchych w polskim systemie kulturowym. Na dobrą sprawę nie ma w Polsce głębszej refleksji nad miejscem osób niesłyszących w kulturze. W ostatnich latach podejmowanych jest coraz więcej działań dotyczących aktywizacji kulturowej g/Głuchych, ale w dużej mierze mają one charakter doraźny. Takie oddolne, mające charakter ad hoc inicjatywy odgrywają niezwykle istotną rolę w zaspokajaniu aktualnych potrzeb, ale nie zastąpią bardziej długofalowego działania, które pozwala w dłuższej perspektywie czasowej doprowadzić do głębszych zmian. Wskazane powyżej w 4 punktach rekomendacje są propozycją spójnego systemu, którego poszczególne elementy się zazębiają i razem mogą odmienić wzory uczestnictwa w kulturze g/Głuchych.

KRAKÓW 2014